

ВІРА ПІД ВОГНЕМ

Досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні

Доповідь Департаменту релігійної свободи Місії Євразія, США

Листопад 2023

MISSION
EURASIA

Рекомендоване цитування:

Брицин М., Васін М. **Віра під вогнем: досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні** / Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія, 2023. – 28 с.

Дослідник і автор:

Михайло Брицин, директор Департаменту релігійної свободи (Місія Євразія, США)

Закінчив Санкт-Петербурзький християнський університет зі ступенем бакалавра богослов'я. 2004 року здобув ступінь магістра гуманітарних наук, а 2014 року – ступінь магістра богослов'я в семінарії ТСМІ в Австрії. З кінця 1990-х років пастор Михайло Брицин викладає курси практичного богослов'я (гомілетика, пасторське богослов'я, дошлюбне і сімейне консультування) в різних духовних навчальних закладах. Займається питаннями лідерства та вирішенням проблем у сім'ї та церкві.

Редактор і співавтор:

Максим Васін, кандидат юридичних наук, PhD (Інститут релігійної свободи, Україна)

Очолює дослідницькі та адвокаційні проекти IPC як виконавчий директор. Спеціалізується на правах людини та міжнародній релігійній свободі з 2001 року. Є автором численних наукових праць, доповідей, законопроектів і поправок до законів, спрямованих на захист і розвиток релігійної свободи. 2019 року був стипендіатом програми ICLRS «Релігія та верховенство права» в Оксфордському університеті. 2020 року став дійсним членом Міжнародного консорціуму права і релігієзнавства (ICLARS). 2021 року здобув науковий ступінь кандидата юридичних наук (PhD).

Дизайн:

Анна Буковська (Fayno Development)

Літературний редактор:

Аліна Кокошко (Fayno Development)

Фото на обкладинці: православний храм у селі Богородичне Донецької області, зруйнований унаслідок російського вторгнення (shutterstock.com, Drop of Light)

© **Mission Eurasia, USA, 2023**

Поштова адреса: PO Box 496, Wheaton, IL 60187, USA

Телефон: 630.462.1739

info@missioneurasia.org

MissionEurasia.org

Відповідальність за інформацію та погляди, представлені в цій публікації, повністю покладається на авторів і не є офіційною позицією партнерів і донорів Місії Євразія.

ЗМІСТ

1. Передмова	4
2. Про Місію Євразія.	5
3. Методологія дослідження	6
4. Історичний контекст.	7
4.1. Розквіт свободи віросповідання та релігійного плюралізму в незалежній Україні.	7
4.2. Ідеологічні засади російської агресії проти України	8
5. Масштабні руйнування релігійних споруд в Україні внаслідок російської агресії	10
6. Виклики для релігійних громад на окупованих територіях України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії	12
6.1. Гуманітарна криза в Україні, спричинена війною.	12
6.2. Перешкоди в соціальному служінні церков	13
6.3. Придушення спротиву російській окупації та проявів української ідентичності.	15
6.4. Встановлення тотального контролю над релігійною діяльністю	17
6.5. Захоплення молитовних будинків і повна заборона релігійної діяльності	20
6.6. Переслідування та депортація релігійних діячів	21
7. Ключові висновки	25
8. Рекомендації	26

1. Передмова

Комплексна доповідь «Віра під вогнем: досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні» висвітлює жакливу ситуацію, що вимагає негайної уваги та дій із боку світової спільноти. На тлі нагальних і вкрай тривожних подій у цьому дослідженні розглядається тяжке становище релігійних громад на територіях України, окупованих Росією з лютого 2022 року. Воно розкриває реальність, яка шокує, в якій релігійні громади та пов'язані з ними структури систематично стають мішенями, захоплюються та знищуються, а релігійні свободи суворо обмежуються. І все це загострюється через жорстоку війну, яка триває.

Це дослідження ретельно документує російську агресію, надаючи переконливі докази шкоди, завданої за останні 21 місяць. Воно підкреслює тривожні масштаби утисків і руйнувань, унаслідок яких постраждало щонайменше 630 релігійних споруд, зокрема українські православні церкви й 206 євангельських молитовних будинків. Цілеспрямоване розграбування та перепрофілювання релігійних об'єктів російською армією для використання у військових цілях збільшило цю шкоду.

Ця публікація також викриває гостру гуманітарну кризу, спричинену повномасштабним російським вторгненням, описуючи зруйновані війною регіони з дефіцитом предметів першої необхідності та систематичними обстрілами цивільної інфраструктури. У доповіді акцентовано увагу на численних порушеннях міжнародного гуманітарного права, як-от ракетні та безпілотні удари по життєво важливих об'єктах інфраструктури, що є воєнними злочинами.

Водночас доповідь підкреслює дивовижну стійкість релігійних громад перед обличчям негараздів, демонструючи їхню єдність і глибокі зв'язки, коли вони надають необхідну гуманітарну допомогу. Дослідження привертає увагу до перешкод, із якими стикаються ці громади, коли російська окупаційна влада придушує опозицію та прояви української ідентичності, вдаючись до арештів, допитів, депортацій і обмежень на проведення богослужінь.

Важливо зазначити, що головного автора, пастора Михайла Брицина, самого заарештували під час богослужіння перед паствою в місті Мелітополь Запорізької області й після довгих допитів депортували. Його церкву закрили, а її будівлю захопили та перепрофілювали для використання російською армією.

Отже, ця колективна праця Місії Євразія та Інституту релігійної свободи (Україна) є потужним закликм до міжнародних дій, спрямованих на вирішення проблем релігійної свободи, воєнних злочинів і гуманітарних криз на окупованих територіях України. Доповідь надає вичерпні рекомендації, закликаючи світових лідерів притягнути Росію до відповідальності, захистити права релігійних меншин і надати необхідну підтримку. Дослідження демонструє стійкість українських релігійних громад і підкреслює нагальну потребу у відновленні справедливості, свободи та надії в цьому охопленому конфліктом регіоні.

Сергій Рахуба
Президент Місії Євразія

2. Про Місію Євразія

Місія Євразія – це просвітницька та благодійна організація, зареєстрована в США з неприбутковим статусом 501(c)(3). Її незмінними завданнями є дієва допомога релігійним організаціям і суспільствам загалом у подоланні наслідків комуністичної ери, реагування на сучасні виклики в пострадянських країнах із позиції християнського світогляду, допомога в реалізації нових можливостей у духовній, соціальній і просвітницькій сферах.

Організація була заснована 1991 року, відразу після розпаду Радянського Союзу, євангельськими подвижниками Петром і Анітою Дейнеками та спочатку діяла під назвою «Російське служіння Петра Дейнеки». Сьогодні під керівництвом Сергія Рахуби Місія Євразія та її філії працюють у 15 країнах Європи та Азії, зокрема й в Ізраїлі. Головні завдання місії – навчання, оснащення та мобілізація наступного покоління християнських лідерів із метою трансформації їхніх народів для Христа через стратегічне та цілісне служіння.

2014 року Місія Євразія сформувала окремий підрозділ – Департамент релігійної свободи (Religious Freedom Initiative) – для моніторингу ситуації з релігійною свободою, координації дій команд Місії Євразія в різних країнах та розроблення рекомендацій для їхнього служіння¹.

2022 року, з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, Місія Євразія спрямувала зусилля насамперед на подолання гуманітарних криз і задоволення критичних потреб мешканців прифронтових регіонів і внутрішньо переміщених осіб. Окрім того, вона постійно досліджує ситуацію зі свободою віросповідання на українських територіях, тимчасово окупованих Росією, аби реагувати на переслідування релігійних меншин і своєчасно надавати їм допомогу.

На сьогодні головними напрямками роботи Департаменту релігійної свободи в регіонах діяльності Місії Євразія є такі:

- ▶ моніторинг ситуації у сфері релігійної свободи, збір даних про порушення прав віруючих і релігійних громад, аналітична діяльність;
- ▶ допомога служителям церков на окупованих і звільнених територіях, охоплених воєнними діями;
- ▶ захист інтересів релігійних громад і служителів церков на міжнародному та національних рівнях;
- ▶ духовно-психологічна реабілітація служителів церков;
- ▶ консультативна допомога релігійним громадам, постраждалим від воєнних дій, у відновленні їхньої діяльності, налагодженні менеджменту, поновленні втрачених або конфіскованих документів;
- ▶ підтримання національного і міжнародного діалогу за участю посадових осіб і релігійних діячів щодо забезпечення релігійної свободи та сприятливих умов для релігійної діяльності всіх конфесій.

¹ З доповідями та іншими напрацюваннями Департаменту релігійної свободи можна ознайомитися на вебсайті Місії Євразія: <https://missioneurasia.org/articles/>

3. Методологія дослідження

Протягом 2022–2023 років Департамент релігійної свободи Місії Євразія провів дослідження стану свободи віросповідання й обставин, в умовах яких жевріє релігійне життя на українських територіях, окупованих російськими військами. Особливу увагу було приділено Приазов'ю – південним регіонам України уздовж Азовського моря, над якими Росія встановила контроль унаслідок повномасштабного вторгнення 2022 року. Це частина Херсонської, Запорізької та Донецької областей.

Під час дослідження використовували такі методи збору даних:

(1) Особисті інтерв'ю. Департамент релігійної свободи Місії Євразія провів понад 30 особистих інтерв'ю з керівниками релігійних об'єднань України та священниками окремих громад, діяльність яких охоплює території Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей. Опитані служителі церков представляли багатоманіття конфесійних напрямів: Православна Церква України, Римсько-Католицька Церква та Українська Греко-Католицька Церква, низка деномінацій протестантських церков – різні об'єднання баптистів, п'ятидесятників, євангельських християн, харизматичного напрямку, менонітів тощо. Серед опитаних служителів були керівники всеукраїнських і обласних релігійних об'єднань (єпископи), а також священники, пастори, диякони та відповідальні за служіння на окупованих територіях. Серед опитаних 80% становлять ті, хто безпосередньо здійснював служіння на українських територіях, контрольованих Росією.

(2) Телефонні розмови та інші види дистанційної комунікації. Департамент релігійної свободи Місії Євразія перебував у постійній комунікації зі служителями церков різних конфесій, які досі залишаються на українських територіях, контрольованих Росією, аби отримати свідчення з місць подій і додатково перевірити дані з відкритих джерел. Для комунікації використовували різні канали захищеного зв'язку.

(3) Збір даних із відкритих джерел. За відсутності доступу до регіонів, охоплених активними воєнними діями, з відкритих джерел збирали фактичні дані про становище релігійних громад різних конфесій на українських територіях, контрольованих Росією. Департамент також проаналізував доповіді, моніторингові звіти, статистичні дані інших правозахисних організацій і міжнародних інституцій.

Убезпечення релігійних громад і осіб, які надали свідчення. З огляду на той факт, що ця доповідь значною мірою висвітлює становище релігійних громад на територіях України, окупованих російськими військами, під час її укладання було враховано моменти безпечного представлення даних, зібраних під час дослідження. Заради безпеки релігійних громад на окупованих територіях і осіб, які надали свідчення, деякі цитати подано анонімно. Також певні місця подій, назви релігійних громад та інші деталі свідомо вилучено із цитованих свідчень.

4. Історичний контекст

4.1. Розквіт свободи віросповідання та релігійного плюралізму в незалежній Україні

Із відновленням державної незалежності 1991 року в Україні починається період стрімкого розвитку релігійних громад різних конфесій, передусім християнського віросповідання. Зростає як кількість членів церков, так і кількість зареєстрованих релігійних громад по всій Україні. Незважаючи на спротив колишніх комуністичних функціонерів, новий демократичний уряд обирає курс на європейську інтеграцію та відмовляється від заборонної політики в релігійній сфері. Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», ухвалений за часів Радянського Союзу, перестав бути нікчемною декларацією, натомість перетворився на дієвий механізм правового регулювання державно-церковних відносин в Україні.

Завдяки цьому релігійні громади отримали свободу діяльності – як ті, що набули статусу юридичної особи, так і ті, що не повідомляли уряду про своє створення. Релігійні спільноти почали реєструвати духовні центри, місії, духовні навчальні заклади, благодійні фонди, дитячі та молодіжні організації. Широко розповсюдженими стали вуличні євангелізаційні заходи, християнські літні табори для дітей і молоді. Набуває розвитку рух церковних центрів соціалізації та реабілітації людей із різного роду залежностями. Церкви здобули право засновувати медіа та почали безперешкодно розповсюджувати Євангелію через радіо, телебачення, пресу та інтернет.

Із часом посилюється вплив релігійних громад на суспільне життя в Україні. За даними соціологічних досліджень, протягом багатьох років церква як суспільна інституція користується найбільшою довірою з боку українського населення². Християни різних деномінацій, які відкрито практикують духовне життя, долучаються до громадських і політичних процесів у державі. Формується коло професійних асоціацій християн. Однією з найвпливовіших громадських спілок стає Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій – міжконфесійна неурядова організація, що представляє інтереси близько 95% віруючих громадян України³.

Свобода віросповідання розвивалася завдяки релігійному плюралізму та відсутності державної церкви. В Україні немає церкви, яка б могла мати перевагу над іншими конфесіями за кількістю віруючих у всіх регіонах. Незважаючи на історичне домінування, Православ'я в Україні залишається розділеним і представлене кількома церквами різних юрисдикцій – Православною Церквою України та Українською Православною Церквою, афілійованою з Московським патріархатом. Католицизм в Україні також має свої особливості, оскільки, крім Римсько-Католицької Церкви, досить популярною, особливо в західних областях, є Українська Греко-Католицька Церква. Водночас євангельські церкви різних напрямів (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, харизмати тощо) разом становлять майже третину від усіх релігійних громад, що діють в Україні.

Завдяки конкуренції у релігійному середовищі в українському суспільстві вкоренився принцип рівності всіх релігій, віросповідань і релігійних організацій,

2 <https://www.helsinki.org.ua/svoboda-dumky-sovisti-ta-relihiji-prava-relihijnyh-hromad-m-vasin/>

3 <https://vrciro.ua/en/council/info>

закріплений законом⁴. Відсутність однієї панівної церкви в Україні стала запобіжником від зрощення держави та церкви, втрати останньою здатності бути сіллю та світлом суспільства, підкорення її державним апаратом, як це сталося в Росії з Російською Православною Церквою. І хоча певні політичні сили намагалися заручитися підтримкою тих чи тих релігійних кіл і використати це в передвиборчій боротьбі, в Україні ці спроби не були настільки ефективними.

4.2. Ідеологічні засади російської агресії проти України

З часу відновлення державної незалежності в українському суспільстві, зокрема в християнських спільнотах, відбувається формування національної ідентичності, яку доти десятиліттями викорінював радянський режим. Усвідомлюється історична вкоріненість українців у Київській Русі – колысці східноєвропейського Християнства, тисячолітня історична спадщина та століття боротьби за українську державність, самобутність української культури та мови.

Українське суспільство бачить себе частиною європейської спільноти, де шанують демократичні цінності, права людини, свободу віросповідання та людську гідність. Прагнення народу України до верховенства права, справедливого судочинства та відразу до корупції були причинами як Помаранчевої революції 2004 року, так і Революції Гідності 2013–2014 років.

Масові громадянські протести в Україні за європейську інтеграцію, проти корупції та спроб установити авторитарний режим іще більше проявили світоглядні та ціннісні відмінності між українським і російським суспільствами, зокрема в релігійному середовищі. В той час, коли українські церкви підтримали боротьбу свого народу за демократію та незалежність держави, в Росії державна пропаганда подавала ці події викривлено – як «державний переворот», «повстання націоналістів», «громадянську війну».

Із часом Кремль, побоюючись протестів проти корупції та свавілля влади в самій Росії, почав розпалювати ворожнечу проти українців та західного світу загалом. Російська пропаганда промивала мізки своїм громадянам, лякаючи нібито небезпекою з боку України, США, НАТО, щоб утримати владу всередині країни, так само як раніше це робив Радянський Союз. Ба більше, російський президент Володимир Путін заявив про те, що Україна як держава є вигадкою та штучним утворенням, а української нації не існує взагалі, підкреслюючи перевагу російської нації, мови, культури⁵.

Шовіністична риторика Кремля призвела до того, що російське суспільство з радістю сприйняло збройне вторгнення Росії у східні регіони України та окупацію півострова Крим 2014 року. Російські релігійні діячі також підтримували російську збройну агресію, вітали анексію Кримського півострова та здебільшого виправдовували війну проти України.

В цей час українські релігійні діячі та більшість релігійних громад на території Донецької та Луганської областей, контрольованих Росією, потерпали від жорстоких переслідувань. Винятком була лише Українська Православна Церква, афілійована з Московським патріархатом, яка мала імунітет і користувалася підтримкою контрольованих Росією сепаратистів. Російська окупаційна влада сприймала віруючих Православної Церкви України, Української Греко-Католицької Церкви та

4 Стаття 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

5 <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (обережно, ця публікація є пропагандою)

євангелістських церков різних напрямів як ворожих агентів, шпигунів українських чи американських спецслужб, сектантів і зрадників Православної віри Московського патріархату. Були поширені погрози, незаконні арешти, викрадення, тортури, свавільні засудження до тюремного ув'язнення. Цими репресивними методами російська окупаційна влада боролася з інакомисленням, проявами української ідентичності, будь-якими формами опозиції, зокрема в релігійному середовищі⁶.

На момент повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року рівень ненависті до українців у російському суспільстві сягнув жахливого рівня. Більшість росіян підтримала заклики Путіна повалити український уряд, знищити українську державність, підкорити українців і позбавити їх національної ідентичності⁷. Російські релігійні діячі різних конфесій здебільшого також стали рупорами кремлівської пропаганди, незважаючи на численні жертви серед мирного населення України, мільйони біженців і внутрішньо переміщених осіб, цілеспрямовані ракетні обстріли цивільної інфраструктури та гуманітарну кризу, спричинені російським вторгненням.

Як зазначив Глава Української Греко-Католицької Церкви Святослав Шевчук, релігійно-політична ідеологія «русского міра» нічим не відрізняється від ідеології «Ісламської держави». Виняток лише в тому, що в ідеології ІДІЛ для виправдання мети було використано Іслам, тобто мала місце інструменталізація Ісламу як релігії, тоді як у випадку «русского міра» – така ж інструменталізація Християнства. По-перше, йдеться про виправдання насильства Російською Православною Церквою – виправдання з релігійного погляду. По-друге, про представлення Заходу як ворога: тобто є колективний ворог у вигляді західного світу та західної культури, який символізує всі можливі й неможливі гріхи. Отже, відбувається мутація та зміщення з релігійної площини в політичну. По-третє, це абсолютно суїцидальні мутації, оскільки вони обіцяють безумовне життя після смерті тим, хто стає під ці знамена. Зокрема Патріарх Московський Кирило заявив, що тому, хто загине на війні в Україні, простяться всі гріхи. Однак такої теорії прощення гріхів не знає жодна християнська церква⁸.

6 Читайте детальніше в доповіді Інституту релігійної свободи 2018 року «Свобода віросповідання під прицілом: російський терор на окупованих територіях Східної України»: <https://irf.in.ua/p/28>

7 <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-strong-is-russian-public-support-for-the-invasion-of-ukraine/>

8 <https://bit.ly/479UMrf>

5. Масштабні руйнування релігійних споруд в Україні внаслідок російської агресії

За оновленими даними Інституту релігійної свободи, розташованого в Києві, впродовж 21 місяця повномасштабного вторгнення російські війська повністю знищили або пошкодили щонайменше 630 релігійних об'єктів в Україні. Найбільше їх постраждало внаслідок російських обстрілів ракетами, дронами-камікадзе та артилерією, зокрема через цілеспрямовані обстріли цивільних об'єктів. До того ж деякі релігійні споруди навмисно розграбували російські військові, закрила або перепрофілювала в адміністративні будівлі окупаційна влада. Практика захоплення релігійних споруд російською армією та використання їх як військових баз або для прикриття вогневих позицій призводить до ще більших руйнувань релігійних об'єктів в Україні внаслідок бойових дій⁹.

РЕЛІГІЙНІ СПОРУДИ

постраждали від обстрілів та пограбування
внаслідок повномасштабного вторгнення
Росії в Україну

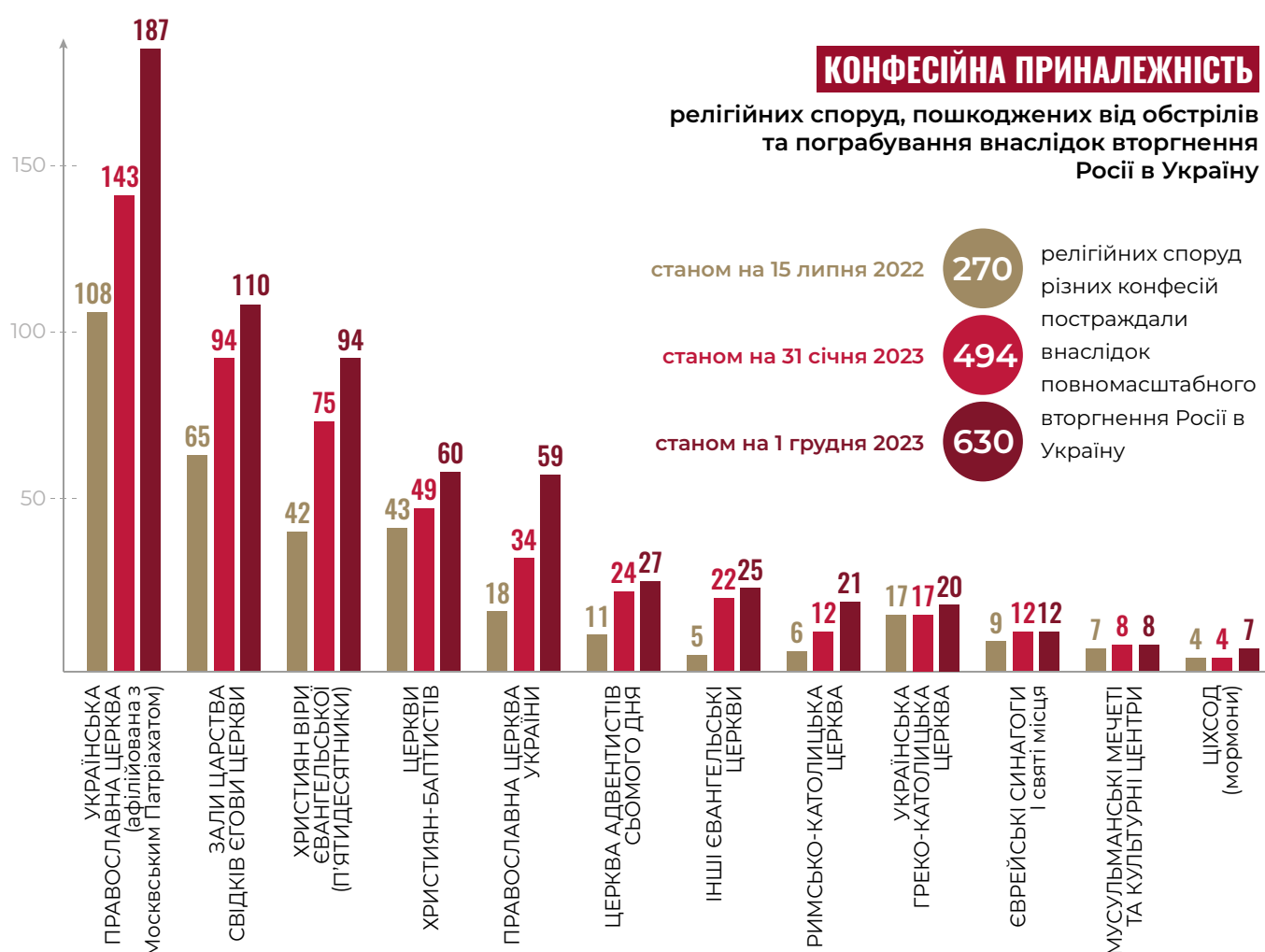
Найбільше церков, молитовних будинків, синагог і мечетей зруйновано на Донеччині (щонайменше 146), Луганщині (щонайменше 83) та Херсонщині (щонайменше 78). Масштабних руйнувань зазнала й Київщина (73), коли російські війська намагалися захопити столицю України в лютому-березні 2022 року. Через те, що бойові дії тривають, і далі зростає кількість зруйнованих споруд на Харківщині (щонайменше 62), Запоріжжі (щонайменше 51) і Миколаївщині (щонайменше 41). Крім того, Росія продовжує обстрілювати ракетами та дронами-камікадзе цивільну інфраструктуру в майже всіх регіонах України, від чого страждають релігійні споруди навіть у віддалених західних областях країни.

⁹ Резюме дослідження Інституту релігійної свободи станом на 1 грудня 2023 року:
<https://irf.in.ua/files/publications/2023.10-IRF-Ukraine-report-summary-ENG.pdf>

За конфесійною ознакою від російської агресії постраждало найбільше православних храмів – загалом щонайменше 246. Із них руйнувань зазнало найбільше храмів Української Православної Церкви (афілійованої з Московським патріархатом) – щонайменше 187. Також було зруйновано 59 храмів Православної Церкви України.

Великим є масштаб руйнувань молитовних будинків євангельських церков – загалом щонайменше 206. Із них найбільше постраждали церкви християн віри євангельської – 94, молитовні будинки євангельських християн-баптистів – 60, а також споруди Церкви адвентистів сьомого дня – 27.

Значною мірою постраждали Зали Царства Свідків Єгови – загалом 110 релігійних споруд, серед яких 12 – повністю зруйновано, 20 – сильно пошкоджено, 78 – зазнали незначних ушкоджень. Водночас 32 релігійні споруди захопили російські військові чи окупаційна влада.

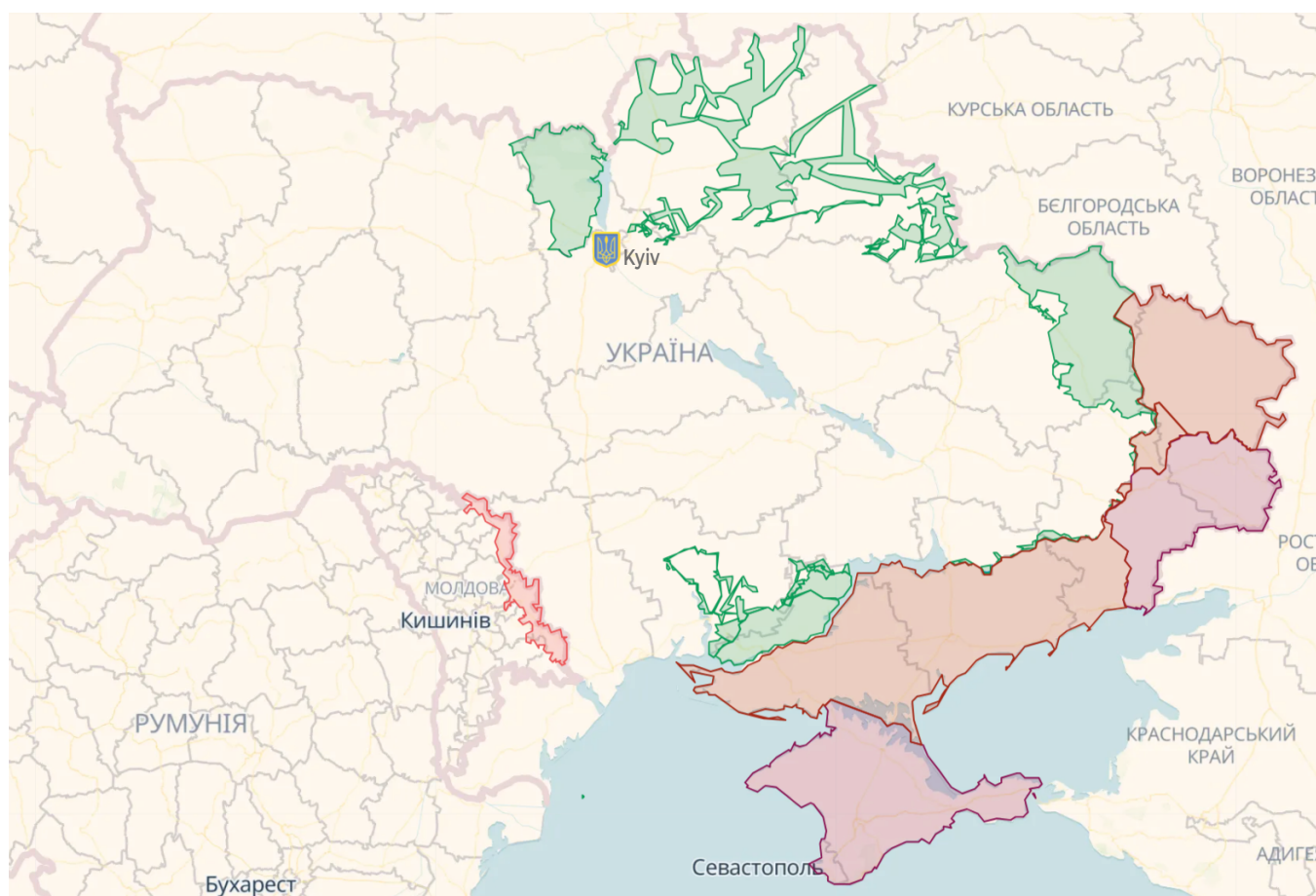
Однак навіть ці разючі дані Інституту релігійної свободи не є повними, оскільки реальний масштаб руйнувань релігійної інфраструктури та духовної спадщини України неможливо точно оцінити в умовах бойових дій, що тривають, і регулярних російських повітряних атак на всі регіони країни. Водночас майже щотижня з'являються повідомлення про захоплення або пограбування російськими військовими чергової церкви чи молитовного будинку.

6. Виклики для релігійних громад на окупованих територіях України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії

6.1. Гуманітарна криза в Україні, спричинена війною

Із перших годин повномасштабного російського вторгнення в Україну життя релігійних громад значно змінилося, як і життя кожного українця. Російські війська просувалися дуже швидко в різних напрямках – одночасно з півночі, сходу та півдня. І якщо на Київщині, Чернігівщині, Сумщині тривали запеклі бої на захист столиці, то більшу частину Херсонської області було окуповано до обіду 24 лютого 2022 року¹⁰.

КАРТА БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ СТАНОМ НА 20 ЖОВТНЯ 2023 РОКУ ¹¹

- території, окуповані до 24.02.2022
- території, окуповані після 24.02.2023
- звільнені території
- територія Молдови, окупована Росією

¹⁰ Свідчення імама Рустема Асанова для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/SPBeKYh9dM4>

¹¹ Актуальна карта воєнних дій в Україні: <https://deepstatemap.live>

За декілька тижнів російські війська просунулися вглиб території України. Взяли під контроль значну частину Херсонської та Запорізької областей, повністю окупували Луганську область, розширили контрольовану територію в Донецькій області. Бої точилися в Київській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській та Харківській областях, що їх станом на 20 жовтня 2023 року вже звільнили Збройні Сили України (за винятком кількох населених пунктів на Харківщині біля Куп'янська).

Деякі окуповані міста, такі як Маріуполь, Мар'їнка, Бахмут у Донецькій області та Сєвєродонецьк, Попасна, Рубіжне в Луганській області, зазнали масштабних руйнувань і були майже повністю стерті з лиця землі. Але навіть і в таких відносно цілих містах, як Мелітополь, Бердянськ, Енергодар у Запорізькій області та Каховка в Херсонській, не було води, електрики, зв'язку. Місцеві жителі опинилися на межі виживання не лише через постійні руйнівні обстріли, а й через знищення цивільної інфраструктури.

Ба більше, Росія регулярно використовує тактику терору цивільного населення всієї України, завдаючи частих масованих ударів ракетами та дронами-камікадзе по енергетичній інфраструктурі, багатоквартирних будинках, продуктових складах, гуманітарних штабах, лікарнях і школах¹². Такі атаки на цивільну інфраструктуру не мають військової необхідності, а тому можуть вважатися воєнними злочинами відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Підриг російськими військами греблі Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 року спричинив масштабну екологічну катастрофу та поглибив гуманітарну кризу в південних регіонах. У зоні підтоплення опинилося 80 населених пунктів, передусім на лівобережжі Херсонщини. Не обійшлося без людських жертв: 32 загиблих серед цивільного населення і ще 39 зниклих безвісти. Як повідомили в ООН, було затоплено 620 кв. км територій у чотирьох областях: Херсонській, Миколаївській, Запорізькій та Дніпропетровській. Від затоплення постраждали 100 тис. жителів цих областей. Пошкоджено мережі, постачання питної води, інфраструктуру, докільля, зрошення сільськогосподарських угідь, релігійні споруди, культурні та історичні пам'ятки. Україна зазнала збитків майже на 14 млрд доларів США¹³.

У населених пунктах, охоплених воєнними діями, повсюди було розграбовано магазини й аптеки. Не працювали банки та заправні станції. Поширеною практикою серед російських військових було грабувати приватні помешкання місцевих жителів і відправляти награване майно (пральні машини, іншу побутову техніку, інструменти, теплий одяг тощо) поштою до Росії своїм родичам¹⁴. За даними Інституту релігійної свободи, російські солдати навмисно чинили акти вандалізму та грабували релігійні споруди, наприклад, католицьку семінарію у Ворзелі на Київщині¹⁵ й Таврійський християнський інститут на Херсонщині¹⁶.

6.2. Перешкоди в соціальному служінні церков

Церкви на окупованих територіях опинилися сам-на-сам із російськими військовими, які спочатку не приділяли їм уваги, не вважаючи самостійними та впливовими суб'єктами громадянського суспільства, як це є в Україні. Разом із окупаційними військами прийшла розруха: відсутність продуктів харчування, предметів першої

12 <https://www.euronews.com/2023/06/01/terror-bombing-why-is-russia-targeting-civilians-in-ukraine>

13 <https://ukraine.un.org/en/249742-kakhovka-dam-destruction-inflicted-us14-billion-damage-and-loss-ukraine-government-ukraine>

14 <https://mediazona.by/article/2022/04/05/cdek>

15 Свідчення о. Руслана Михалківа для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/RpDJ59MW4Fo>

16 Свідчення ректора Валентина Синього для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/IXVCx0G57b0>

необхідності, ліків, доступу до банківських послуг. Реагуючи на гуманітарну кризу, церкви надавали місцевим жителям допомогу в задоволенні їхніх критичних потреб. Це стало можливим завдяки досвіду самоорганізації, згуртованості та міцним горизонтальним зв'язкам усередині релігійних громад різних конфесій.

Церкви Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей уже набули досвіду допомоги постраждалим від війни. На початку російської агресії 2014 року українські церкви зустрілись із тисячами людей, які тікали з охоплених бойовими діями східних регіонів України, та надавали їм допомогу в розселенні та задоволенні базових побутових потреб. Відтоді в релігійних спільнотах виникли потужні волонтерські рухи та розгалужені зв'язки з партнерами й одновірцями з-за кордону, які надсилали необхідну гуманітарну допомогу.

В перші місяці повномасштабного вторгнення для нещодавно окупованих міст Приазов'я була можливість отримувати гуманітарну допомогу з території, підконтрольної уряду України. Багато українських церков різних конфесій виявили солідарність, провадячи активну та масштабну діяльність із надання гуманітарної допомоги населенню окупованих і прифронтових територій, а також внутрішньо переміщеним особам. Продукти, дитяче харчування, одяг, ліки, мийні засоби, предмети гігієни були найбільш затребуваними, бо йшлося про виживання людей.

Відповідаючи на цей запит, більшість церков і релігійних організацій стали гуманітарними хабами та середовищем добре організованого волонтерського руху по всій Україні. Релігійні громади приймали й обробляли запити від мешканців окупованих територій, для яких збирали допомогу як усередині країни, так і з-за кордону, та відправляли до населених пунктів, контрольованих російськими військами. Церкви зуміли скоординувати діяльність і стали центрами довіри для місцевих жителів, де допомагали зв'язатися з рідними, отримати пенсійні виплати з українських банків та вирішити інші побутові проблеми.

Також церковні волонтери організовували різні канали евакуації цивільного населення з місць бойових дій та окупованих регіонів України – навіть там, де не наважувалися працювати державні й міжнародні служби порятунку. Особливо небезпечною була евакуація з майже повністю зруйнованих міст: Маріуполя, Рубіжного, Сєвєродонецька, а також сіл Херсонщини та Запоріжжя.

Вже в травні-червні 2022 року гуманітарна діяльність церков почала дратувати російську окупаційну адміністрацію, оскільки вона побачила в цьому загрозу для своєї влади. Спочатку російські військові просто конфісковували гуманітарну допомогу на блокпостах. Однак згодом вони повністю заборонили її надходження з території, підконтрольної уряду України. Окупаційна влада хотіла, щоб місцеві жителі отримували допомогу виключно з Росії та сприймали російських солдат як «визволителів», про що постійно торочила кремлівська пропаганда.

«Гуманітарна допомога росіян була більше пропагандою, ніж допомогою. В березні-квітні [2022 року] приїжджали російські вантажівки й людям видавали невеликий пакет продуктів. Навколо обов'язково була російська преса. Обов'язково звідкись виникала якась бабуся часів Брежньєва, яка починала розказувати на камеру, як вона вдячна Росії за допомогу. Це не було схоже на допомогу. Це було схоже на дресирування тварин. Спочатку в людей відібрали все. Потім кинули подачку і змушували любити, радіти й підкорятися».¹⁷

17 Особисте інтерв'ю №27

Натомість унаслідок обмеження гуманітарної діяльності українських церков цивільне населення окупованих територій дедалі більше потерпало від гуманітарної кризи, спричиненої російським вторгненням. Особливо важким було життя в російській окупації для сімей із малими дітьми. Також важко було виживати людям старшого віку, з обмеженими можливостями, тяжкохворим і маломобільним. Такі люди знаходили порятунок лише завдяки жертовній допомозі релігійних діячів і волонтерів церков.

«Дуже важко пояснити дитині, що росіяни привезли з собою прапори, але не привезли дитячого харчування. Як ти розкажеш це дитині 10 місяців, у якої шалена алергія на манну кашу?»¹⁸

Попри це, українські церкви більше не могли активно допомагати нужденним, як раніше, оскільки окупаційна влада сприймала їх як «ворожі елементи». Також було заборонено евакуацію місцевих жителів із окупованих населених пунктів на територію, підконтрольну уряду України. Російські військові вбачали загрозу в зменшенні чисельності жителів у захоплених ними містах і селах, адже це був очевидний індикатор несприйняття місцевим населенням російської влади.

6.3. Придушення спротиву російській окупації та проявів української ідентичності

У міру того як на окупованих територіях України збільшувалася кількість російських військових, серед місцевого населення набирала силу опора. Протягом лютого-квітня 2022 року в багатьох окупованих містах відбулися публічні акції непокори російській владі. Антиросійські мітинги збирали тисячі людей. Це стало шоком як для російських військових, так і для міжнародної спільноти, яка не очікувала такого відчайдушного спротиву з боку українців. Багатьох особливо заскочило, наскільки сильно мешканці південних регіонів України, де в побуті переважала російська мова, не бажали жити під керівництвом російської влади. Цей спротив руйнував міф кремлівської пропаганди, яка виправдовувала агресію проти України необхідністю захисту російськомовного населення.

Коли стало очевидно, що мешканці окупованих територій не сприймають російських військових як визволителів і чинять їм системний опір, а органи російської контррозвідки не могли знайти й придушити групи підпільників, російські пропагандисти почали звинувачувати українських релігійних діячів у організації збройного опору. Священників і пасторів безпідставно звинувачували й у співробітництві зі Службою безпеки України, й у зберіганні зброї, й у перевезенні вибухівки, й у закликах до збройного повстання проти окупаційної влади.

Катерина Аркалова, пропагандистка російського телеканалу «Спас», заснованого Російською Православною Церквою, так розповіла телеглядачам про свою поїздку до Мелітополя в Запорізькій області:

«На півдні імперії дуже багато всіляких сект. І схрони – це греко-католики, [церква] “Слово життя”, єговісти, – в них було знайдено схрони ... боєприпасів, сектантську літературу, все й одразу... Коротше кажучи, вони спонсорують ЗСУ [Збройні Сили України]. ... І зараз боротьба із сектами, до того ж із усіма відразу, без жодного винятку, з усіма цими протестантами і єговістами – це взагалі найголовніше завдання нашої контррозвідки на тих територіях».¹⁹

¹⁸ Особисте інтерв'ю №28

¹⁹ <https://bit.ly/3RCJiHe>

Окрім таких наклепів, російська окупаційна влада звинувачувала практично всі неугодні релігійні громади у «зв'язках із Заходом», шпигунській та іншій підривній діяльності «під керівництвом західних спецслужб»²⁰. Образ ворога, якого пропаганда Кремля вже багато років поспіль вбачає в «західній цивілізації», повертає ситуацію до часів холодної війни. Тоді Радянський Союз так само протистояв «Заходу, що загнивав» із його «буржуазною ідеологією». Тепер Росія з благословення Російської Православної Церкви протистоїть вигаданим «націоналістам» і «сатаністам» в Україні, а також США й НАТО, які нібито загрожують російському народу²¹. На цьому страху перед постійними зовнішніми загрозами президент Володимир Путін утримує авторитарну владу в Росії безперервно з 2000 року.

Схожий страх поширювала й російська влада на окупованих територіях, проголошуючи «ворогами народу» щоразу нові релігійні громади чи окремих релігійних діячів, волонтерів, громадських активістів. У російській картині світу немає місця релігійним меншинам, тим більше з ворожої України. Навіть православні релігійні громади, які на окупованих територіях намагаються зберегти українську самобутність і канонічне підпорядкування духовному центру в Києві, зазнавали дедалі більшого тиску, – їх змушували перейти в підпорядкування Російської Православної Церкви та поширювати ідеологію «русского міра».

*«Спочатку питали: а чим ваша церква відрізняється від православних? Я кажу: так ми і є православні, тільки українські. А коли побачили, що немає до чого причепитися, то просто поставили ультиматум: або переходиш до Російської Православної Церкви, або будуть репресії».*²²

Деякі священники Української Православної Церкви, афілійованої з Московським патріархатом, дивлячись на злочини росіян, відмовлялися згадувати в молитвах Патріарха Московського Кирила та прагнули зберегти єдність зі своїм духовним центром у Києві. Принаймні декілька священників, які мали канонічний зв'язок із Московським патріархатом, пережили погрози, напади, незаконні арешти й тортури за те, що зберегли українську ідентичність і не погодились молитися за «перемогу російської зброї»²³.

За словами нобелівської лауреатки, голови правління Центру громадянських свобод **Олександри Матвійчук**, Російська Федерація розглядає свободу релігії як колективну категорію:

*«Якщо та чи та релігійна організація лояльна до російської влади або перебуває під її особливими преференціями, то для віруючих цієї спільноти є можливість реалізовувати своє право на релігійну свободу, а якщо ні, то вони зазнають переслідувань»*²⁴.

Іншою причиною утисків релігійної свободи з боку окупаційної влади було використання української мови під час богослужінь. Передусім це стосувалося громад Православної Церкви України та Української Греко-Католицької Церкви, які використовують виключно українську мову під час літургії. Російська окупаційна адміністрація вимагала й від протестантських пасторів не використовувати української під час богослужінь. Україномовні релігійні діячі страждали від частіших і суворіших переслідувань із боку представників російської влади.

20 Читайте детальніше в доповіді Інституту релігійної свободи 2022 року

«Російський наступ на релігійну свободу в Україні»: <https://irf.in.ua/p/96>

21 <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

22 Особисте інтерв'ю №34

23 <https://bit.ly/48ar2ew>

24 <https://irs.in.ua/p/69>

Окупаційна адміністрація визнавала екстремістською релігійну літературу українською мовою, а також видану за кордоном, та забороняла її використання. Крім того, російські військові цілеспрямовано знищували духовну літературу українською мовою в бібліотеках духовних навчальних закладів, на складах церков і місій. Наприклад, у приміщенні Місії Євразія в Ірпені на Київщині²⁵ й у Таврійському християнському інституті на Херсонщині²⁶.

Тарас Кремінь, Уповноважений із захисту державної мови, призначений Кабінетом міністрів України, зазначає:

«Системне впровадження з боку окупантів політики лінгвоциду на окупованих територіях та в районах ведення бойових дій – це злочинне порушення міжнародного права, законів України, що має бути належним чином зафіксоване, розслідуване та представлене до суду. Винні мають бути встановлені та покарані»²⁷.

Розпочинаючи повномасштабне вторгнення, Кремль закликав до так званих денацифікації та десатанізації України, виправдовуючи свою збройну агресію необхідністю захистити російськомовне населення та Православну церкву. Однак насправді окупаційна влада провадила жорстоку ксенофобську політику проти українського населення, викорінювала всі прояви української ідентичності, знищувала духовні святині та історичні пам'ятки по всій Україні, вдаючись до регулярних ракетних обстрілів усіх регіонів країни.

6.4. Встановлення тотального контролю над релігійною діяльністю

На початку квітня 2022 року російські війська остаточно залишили Київщину, оскільки отримали відсіч від Збройних Сил України й не змогли швидко захопити українську столицю, як планували. Згодом російські підрозділи були відкинуті з Чернігівщини та Сумщини й більшої частини Харківщини. Стало зрозуміло, що російський бліцкриг із захоплення України провалився й війна перетворюється на затяжний збройний конфлікт. У цей час російські військові комендатури на окупованих територіях почали викликати місцевих священників і пасторів на так звані бесіди-знайомства, які більше нагадували допити.

«Викликають, починають питати, а тільки щось відповідаєш, то одразу як заведені починають говорити: “Ми про вас знаємо все, ви нічого не приховаете. Але не бійтеся говорити. Ми тут на якийсь час. Ви потім самі виберете собі керівництво регіоном”»²⁸.

До деяких релігійних громад співробітники російських спецслужб почали приходити на богослужіння або засилати спостерігачів, які були дуже помітними серед решти віруючих, котрі зазвичай відвідували церкву. Вони не знали порядку літургії, не мали знайомих, а під час особистого спілкування з ними одразу ставало зрозуміло, що завданням цих спостерігачів був контроль над діяльністю церков²⁹.

З літа 2022 року «бесіди-допити» стали звичною практикою, а будь-яку діяльність церков російські військові сприймали як виклик їхній владі на підконтрольній території України. Інколи допити відбувалися в церковних будівлях, куди співробітники російських спецслужб та окупаційної влади приходили зазвичай у супроводі озброєних

25 Свідчення Дениса Горенкова для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/CCgbwdIDqck>

26 Свідчення Валентина Синього для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/IXVCx0G57b0>

27 <https://bit.ly/3GE7vHF>

28 Особисте інтерв'ю №5

29 Особисте інтерв'ю №7

солдат. Інколи релігійних діячів викликали на «бесіди» до військових комендатур, що було додатковим елементом психологічного тиску та залякування. Метою цих частих допитів було виявлення настроїв серед місцевого населення та спонукання релігійних діячів до колабораційної діяльності на користь окупаційної влади.

«На кожній “зустрічі для знайомства” починали спочатку питати: “Що ви за церква? Хто вас організував? Кому ви підпорядковані? Яка у вас структура?” Коли розуміють, що вже достатньо “розіграли” тебе, то починають питати: “Скільки людей? Які настрої у людей? Як вони ставляться до нової влади?”»³⁰

Зважаючи на те, що на окупованих територіях фактично не було звичайної управлінської ієрархії, кожна зі структур – російські військові, розвідка, служба безпеки (ФСБ), окупаційна адміністрація, нечисленні колаборанти з місцевої влади тощо – намагалася продемонструвати свою владу в регіоні та спонукала до співпраці. До релігійних діячів щотижня могли приходити нові люди, які видавали себе за нові органи влади в регіоні³¹.

«Бесіди агентів ФСБ завжди були в дусі “кнути і пряника”. Спочатку погрози: “У вас не вийде зберегти нейтралітет. Ви мусите підтримувати нашу владу. Ви повинні переконувати людей проголосувати на референдумі за Росію”. Потім солодкі обіцянки: “Якщо ми з вами знайдемо порозуміння, вам дозволять збиратися [на богослужіння]”»³².

Від деяких церков російські військові вимагали надавати плани поточної діяльності: які заходи відбуватимуться протягом тижня, хто там буде відповідальний, конспекти проповідей для майбутнього богослужіння³³. Російські військові могли заборонити богослужіння, якщо певний запланований захід їм не подобався чи завдавав клопоту. Так, в одному селі церкві заборонили збиратися, бо хтось уночі зняв із будинку сільської ради російський прапор³⁴.

Динаміку відносин окупаційної влади з релігійними організаціями в одному з регіонів України можна побачити на діаграмі:

30 Особисте інтерв'ю №28

31 Свідчення Олександра Бабійчука для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/ryLcinUNOE4>

32 Особисте інтерв'ю №8

33 Особисте інтерв'ю №26

34 Особисте інтерв'ю №17

Тут бачимо декілька фаз. Перша (лютий-квітень 2022 року) – на початку повномасштабного вторгнення в Україну російські військові ігнорували релігійні громади як суб'єктів суспільного життя. Друга (травень-жовтень 2022 року) – російська влада усвідомила, що церкви є організованими та авторитетними спільнотами, й розпочала «бесіди-допити» з релігійними діячами, погрожуючи їм у разі відмови від співпраці. Третя (з листопада 2022 року) – після невдалих «бесід-допитів» російська окупаційна влада починає відбирати церковні споруди.

Залишаючись під тотальним контролем російської окупаційної влади, українські церкви продовжували діяльність у межах своїх можливостей та відповідно до свого покликання. Однак навіть у суто релігійних обрядах російська влада почала вбачати для себе небезпеку. Якщо навесні 2022 року священники й пастори в деяких містах і селах могли організовувати спільні молитви віруючих різних конфесій, то вже влітку спільні молитовні зібрання забороняли, а відповідальних за їх організацію служителів переслідували й заарештовували.

«Ми казали росіянам: “Це ж мирна молитва. Ви ж росіяни, ви ж православні, ви не можете не розуміти молитви. Як же ви забороняєте нам молитись, коли тут у нас усі конфесії збираються? В нас багато що відібрали. Залиште хоча б можливість збиратись на молитви”. Росіяни відповідали: “Ми розуміємо, що ви тут звикли так молитись, але тепер не можна”. Тому протягом 130 днів молитви нас то військові розганяли, то провокатори з якимись п'яничками намагалися зробити з нас порушників порядку. Або, нізвідки з'явившись, комуністи вимагали припинити релігійну агітацію. Наші документи вже були в комендатурі. Погрожувати стали вже нашим сім'ям. А потім почалися арешти»³⁵.

Іншим способом переслідування непокірних релігійних діячів, широко розповсюдженим у самій Росії, є свавільні звинувачення в «екстремістській діяльності». Російське законодавство, зокрема ухвалений 2016 року «пакет Яровой», дає змогу сфабрикувати кримінальну справу проти будь-якої людини з опозиційними поглядами або звинуватити будь-якого релігійного діяча в «екстремізмі» чи «незаконній місіонерській діяльності»³⁶. З огляду на це, повідомлення російських медіа про чергове засудження «екстремістів» із релігійного середовища слід сприймати критично: не як факт, а як свідчення про репресії.

«Під час допиту я запитав [російського] військового в масці. Я не знаю, хто він. Він не представлявся. Обличчя його було в масці. Вони називали один одного за позивними. Але за тим, як до нього ставилися інші солдати, я зрозумів, що він тут головний. Я спитав його: “Чому ви закриваєте нашу церкву? Адже й у вас у Росії є євангельські церкви?” На що він мені відповів: “Ті церкви – це тимчасово! Буде лише Православна церква! Ми починаємо наводити лад тут. А потім і там наведемо!”»³⁷

Через таке стереотипне ставлення російська влада застосовувала дедалі жорсткіші репресії проти релігійних меншин, тобто проти всіх неправославних релігійних спільнот. На окупованих територіях була поширена практика свавільних арештів і викрадення релігійних діячів, утримування їх у жахливих умовах у підвальних приміщеннях і жорстоких катувань³⁸. Головною метою такого нелюдського поводження зі священниками й пасторами було спонукання їх до публічної підтримки російської влади на окупованих територіях України та співпраці з нею задля виявлення дисидентів, диверсантів та інших учасників підпільного спротиву.

35 Особисте інтерв'ю №5

36 <https://missioneurasia.org/yarovaya-law-vs-religious-freedom/>

37 Особисте інтерв'ю №28

38 Свідчення о. Сергія Чудиновича для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/T5vaeQD43hw>

Водночас у медіа окупаційна влада поширювала ненависть до релігійних меншин, навішуючи ярлики ворогів народу, зрадників, шпигунів, небезпечних сектантів і екстремістів. Громади Свідків Єгови одразу опинилися поза законом, зважаючи на заборону цієї релігійної організації в Росії за надуманими звинуваченнями в екстремізмі. В деяких регіонах окупаційна влада проголошувала екстремістами євангельських християн-баптистів, а також мусульманські громади кримських татар, передусім у Криму³⁹.

6.5. Захоплення молитовних будинків і повна заборона релігійної діяльності

Починаючи з літа 2022 року, окупаційна влада на українських територіях, захоплених після повномасштабного вторгнення Росії, вдалася до відкритих репресій проти релігійних меншин. Російські військові почали здійснювати рейди в молитовних будинках, часто посеред богослужінь, під час яких проводили обшуки, складали списки присутніх членів церкви, збирали їхні персональні та біометричні дані, які використовували для подальшого стеження⁴⁰. Після таких рейдів віруючим забороняли вести будь-яку діяльність у приміщенні їхньої релігійної громади. У захоплених церковних спорудах окупаційна влада спилювала хрести й розміщувала свої управлінські інституції⁴¹, бази для російських військових⁴², осередки кремлівської політичної партії «Єдина Росія»⁴³.

«Ми бачили багато зла, яке росіяни наробили на окупованих територіях. Але вся ганьба, вся гидота їхньої ідеології “русского міра” відкрилася, коли в будівлі однієї з церков вони відкрили “Міністерство культури Запорізької області”. Тобто “Міністерство культури” – у вкраденій та пограбованій церковній будівлі. Вони спіяли з цієї церкви хрест. До цього хрести в нас спилювали лише сатаністи та комуністи»⁴⁴.

Репресії відбувалися як у містах, так і в невеликих селищах, і були спрямовані проти церков усіх деномінацій: парафій Православної Церкви України, церков євангельського протестантського спрямування, католицьких і мусульманських спільнот. Винятком були лише парафії Української Православної Церкви, афілійованої з Московським патріархатом, за умови, що їхні священники підтвердили свою лояльність до російської окупаційної влади. Лише поодинокі громади з-поміж релігійних меншин зберегли можливість збиратись у своїх молитовних будинках.

На початку хвилі репресій закриття церков щоразу виправдовували нібито «екстремістською діяльністю» членів релігійної громади⁴⁵. Однак після того, як у вересні 2022 року Збройні Сили України завдали російським військам відчутних втрат і визволили більшу частину Харківської області, закриття та захоплення храмів і молитовних будинків стало масовим явищем. У період осені-зими 2022-го й навесні 2023 року майже всі неправославні церкви на окупованій території були позбавлені права проводити богослужіння⁴⁶.

39 Читайте детальніше у доповіді Інституту релігійної свободи 2022 року «Російський наступ на релігійну свободу в Україні»: <https://irf.in.ua/p/96>

40 Свідчення Михайла Брицина для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/8tHPoF2POLI>

41 <https://novosti.dn.ua/ru/news/288203-dnr-otkryla-svoy-zags-v-dome-kotoryy-otobrala-u-baptystskoy-cerkvy>

42 <https://bit.ly/3NiKn55>

43 https://risu.ua/rosijski-okupanti-prizupinili-diyalnist-spilnoti-menonitov-v-molochansku_n133724

44 Особисте інтерв'ю №30

45 Особисте інтерв'ю №4

46 Особисті інтерв'ю №№13, 21, 22

«Зрозуміло, що окупанти не могли терпіти українських вільних церков на окупованій території. Уявіть ситуацію: у місті немає політичних партій, немає громадських організацій, немає фабрик та бізнес-компаній із великими колективами людей. У місті залишилися тільки церкви. Це організовані люди, порядні люди. Люди, які знають одне одного, поділяють спільні цінності, мають досвід спільної роботи в різних проєктах, ресурси і зв'язки. Все це в очах окупаційних військ виглядало загрозою»⁴⁷.

Під час нашого дослідження було проаналізовано вплив російської агресії на три основні конфесії в межах однієї області України, окупованої російськими військами. Станом на червень 2023 року в першій конфесії з 20 релігійних громад діє лише одна, в другій конфесії з 16 громад не залишилося жодної, в третій конфесії із 48 громад діють чотири⁴⁸. Водночас, за даними видання «Верстка», на той момент на окупованих українських територіях було зафіксовано не менш як 109 фактів припинення діяльності молитовних будинків і обмеження діяльності служителів щонайменше п'яти конфесій⁴⁹.

«За свою історію наша церква пройшла багато випробувань у колишньому СРСР, особливо за часів сталінських репресій. Але Бог зберігав церкву, й вона продовжувала служіння. У суботу церква зібралася на вечірнє богослужіння. У цей час до Будинку молитви зайшли російські військові і заявили, що вони тут розташовуватимуться. Ми як могли намагалися переконати їх, що це церква, дім Божий і цього робити не можна. Але жодні умовляння на них не діяли. Їхній командир сказав, що в них інших варіантів немає, і вони будуть розташовуватися. Дехто з солдатів казав, що вони православні, хоча чесно зізнавався, що взагалі вперше в житті перебуває у церкві. ... Ще раніше в нашому селищі було захоплено та розграбовано Будинок молитви євангельських християн-баптистів. А ще раніше – Будинок молитви адвентистів сьомого дня та будівлю Свідків Єгови»⁵⁰.

Окрім фізичного обмеження доступу віруючих до їхніх молитовних будинків, окупаційна влада конфіскувала реєстраційні документи щодо релігійної громади, документи про право власності на церковну будівлю та земельну ділянку, печатки, бухгалтерські та інші документи, що унеможливлювало ведення діяльності юридичної особи. Також відомі випадки скасування державної реєстрації або вимоги перереєструвати релігійну громаду згідно з російським законодавством, що не гарантувало збереження статусу юридичної особи⁵¹.

В таких умовах провадити релігійну діяльність на українських територіях, підконтрольних Росії, стало ще небезпечніше. Ризиковано було проводити навіть домашні зібрания віруючих, адже після рейдів до церковних споруд російські спецслужби використовували зібрані персональні дані членів церков для подальшого стеження та організації облав у приватних будинках віруючих⁵².

6.6. Переслідування та депортація релігійних діячів

Коли виявилось, що після захоплення храмів чи молитовних будинків релігійні діячі продовжують душпастирську діяльність у підпіллі, російська влада почала змушувати їх виїхати з окупованої території. Наприклад, у жовтні 2022 року

⁴⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=0wXzMmOdyBc>

⁴⁸ Особисті інтерв'ю №№2, 16, 17.

⁴⁹ <https://verstka.media/kak-rossiyskaya-armiya-presleduet-sviaschennoslužhiteley-i-razrushaet-hramy>

⁵⁰ Особисте інтерв'ю №32

⁵¹ Читайте детальніше в доповіді Інституту релігійної свободи 2018 року «Свобода віросповідання під прицілом: російський терор на окупованих територіях Східної України»: <https://irf.in.ua/p/28>

⁵² Свідчення Михайла Брицина для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/8tHPoF2POLI>

священника Православної Церкви України депортували за те, що він не визнав сфальсифікованих результатів так званого референдуму за приєднання Запорізької області до Російської Федерації⁵³.

«Як звинувачення йому так і написали: у своїх промовах виправдовував “тероризм” та заперечував результати референдуму про возз’єднання з Російською Федерацією»⁵⁴.

Російська влада шляхом погроз і насильства намагалася зробити церкви інструментом для досягнення своїх політичних цілей, насамперед для укріплення своєї влади на окупованих територіях України. Служителям однієї з церков у Запорізькій області сказали:

«Ми закриваємо вашу церкву, бо ваші прихожани отримали мало російських паспортів»⁵⁵.

Численні факти насильства над священниками і пасторами відомі ще з часів анексії Росією Криму й окупації частини Донеччини та Луганщини 2014 року⁵⁶. Результати нашого дослідження свідчать, що арешти стосувалися неправославних священників і пасторів, які не обов’язково мали чітку проукраїнську позицію та були активними в суспільному житті. Окупаційна влада заарештовувала радше тих релігійних діячів, яких на підставі пліток або доносів місцевих колаборантів підозрювали в наявності зв’язків із міжнародними організаціями (зокрема ОБСЄ), релігійними центрами в Києві чи західних країнах (наприклад, у мормонів, Свідків Єгови, адвентистів тощо – в США), місцевим бізнесом чи озброєним спротивом українського підпілля. Не маючи доведених фактів, більшість арештованих священників та пасторів за деякий час (кілька днів, тижнів або місяців) все ж таки відпускали, але наказували їм виїхати за межі окупованої території під страхом ув’язнення чи розстрілу.

«Коли [російські військові] заїхали у двір нашої церкви, я десь в душі зрозумів, що це не просто “поговорити”. Вони проводили обшуки багато годин. Відчувалось, що вони були дуже злими. І я розумів, що швидко вони не відстануть. Спитав їх: “Бити будете?” [Російські військові] забрали документи на церковну будівлю, на авто, посадили в автобус і повезли. Зупинились на останньому [російському] блокпості. Щось зачитали мені типу “небажана особа”, “перешкоджання діяльності соціальним службам”, “видворяється з території Російської Федерації”. Сказали йти по дорозі. Ніч. Де там міни поставлені – невідомо. Ніяких попереджень, що я їду через лінію зіткнення, не давали. Їду і молюся, щоб хоч свої [українські військові] випадково не застрелили»⁵⁷.

Інститут вивчення війни (ISW) у квітні 2023 року повідомив, що після повномасштабного вторгнення в Україну російська влада вбила або захопила щонайменше 29 священнослужителів або релігійних лідерів. Ці випадки релігійних репресій не є поодинокими інцидентами, а радше частиною цілеспрямованої кампанії із систематичного викорінення «небажаних» на окупованих територіях релігійних організацій та просування Московського патріархату⁵⁸.

53 <https://zprz.city/news/view/u-zaporizkij-oblasti-rosiyani-vignali-z-domu-svyashhennika>

54 Особисте інтерв'ю №9

55 Особисте інтерв'ю №16

56 Читайте детальніше в доповіді 2015 року «Коли Бог стає зброєю»: <https://lockedfaith.org/en/p/12>

57 Особисте інтерв'ю №34

58 <https://understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-april-9-2023>

У дослідженні «Верстки» щодо релігійних репресій від початку повномасштабного вторгнення Росії згадано про 43 факти цілеспрямованих переслідувань священнослужителів:

«У результаті [цих переслідувань] у 18 випадках служителі були змушені тікати з міста, йти в підпілля або зовсім припиняти діяльність. У 12 випадках їх примусово видворяли. Ще у восьми священнослужителів брали в полон, а в п'яти – вбивали»⁵⁹.

Тиск на священників чинили через їхні сім'ї, дітей та близьких. Відомо про факт, коли росіяни викрали сина священника й тримали його тижнями в камері, щоби чинити тиск на релігійну діяльність його батька – служителя церкви⁶⁰.

Коли бракувало фактів, щоб обвинуватити священників і пасторів, окупаційна влада влаштовувала відверті провокації. Служителям церкви підкидали зброю, матеріали, що їх компрометували, звинувачуючи в терористичній діяльності⁶¹. До такого роду провокацій російська влада вдавалася ще з часів окупації Донецької та Луганської областей 2014 року. Так, одному з пасторів підкинули подяку нібито від Збройних Сил України та літературу нібито з підписами від українських військових. Таких сфальсифікованих «доказів» було достатньо, аби священників і членів їхніх сімей арештовували й піддавали жорстоким тортурам.

«Сина мого знайомого взяли в полон. Били, катували струмом. Потім відпустили. Частину тіла перекосило. Коли хлопець повернувся додому, батько одразу його навіть не впізнав. Подумав, що якийсь безхатько у дворі стоїть»⁶².

Більшість служителів проводили під арештом від декількох днів до декількох місяців. Так, 21 вересня 2022 року в Маріуполі російські солдати в масках викрали баптистського пастора Леоніда Пономарьова та його дружину Тетяну після того, як вони відмовилися відкрити церкву для проведення фейкового «референдуму» про приєднання Донецької області до Російської Федерації. Російська окупаційна влада заявила, що пара нібито була причетна до «екстремістської діяльності», й влаштувала обшук у церкві. Після цього вони опечатали будівлю церкви, щоб запобігти проведенню богослужінь у майбутньому. Пастора відпустили на волю за місяць, уже після сфальсифікованого «референдуму»⁶³.

Водночас відомо, що два священники Бердянської парафії Української Греко-Католицької Церкви, ієромонах **Іван Левицький** і о. **Богдан Гелета**, перебувають у російському полоні більше року – з листопада 2022 року⁶⁴. Крім того, 16 травня 2023 року на підконтрольній Росії території зник священнослужитель Української Православної Церкви Костянтин Максимов. Він виїхав із окупованого Токмака Запорізької області з волонтерською гуманітарною місією через окупований Крим, де зв'язок із ним зник і досі не відновився⁶⁵.

Російська влада грубо порушує норми міжнародного гуманітарного права, що зобов'язують сторону збройного конфлікту в разі взяття в полон або арешту людини ставитися до неї гуманно. Ба більше, до священників міжнародне гуманітарне право вимагає кращого ставлення, ніж особлива повага та захист, оскільки вони мають

59 <https://verstka.media/kak-rossiyskaya-armiya-presleduet-sviaschennoslužhiteley-i-razrushaet-hramy>

60 Особисте інтерв'ю №7

61 <https://bit.ly/40ISB1L>

62 <https://bit.ly/3QIFg4Z>

63 <https://www.uscifr.gov/religious-prisoners-conscience/forb-victims-database/leonid-ponomaryov>

64 https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2867

65 <https://ccl.org.ua/en/voices/kostiantyn-maksymov/>

одержувати підтримку, аби безперешкодно продовжувати свою душпастирську діяльність і виконувати релігійні обряди навіть в умовах окупації⁶⁶.

Натомість частими є випадки тортур, яких українські релігійні діячі різних конфесій зазнають у російському полоні. Їм погрожують розправою⁶⁷, приниженням⁶⁸, їх позбавляють їжі й доступу до туалету, їхнім рідним не кажуть, де утримують заарештованих⁶⁹. Серед найжорстокіших катувань, які вчиняли російські військові щодо релігійних діячів, – імітація розстрілу, погрози зґвалтуванням, катування електричними розрядами, багатогодинні групові побиття тощо)⁷⁰.

«На допитах мене ставили на розтяжки: ставили на шпагат, і при цьому двоє російських військових розтягували мене. Один одну ногу й руку заламував, інший – другу руку й ногу, головою в стіну. Позаду третій із них бив по нирках, по голові й електрошокером. Під час заламування руки, коли я вже на колінах стояв, голку запихали під ніготь і казали: “Ти нам розкажеш, ти нам зізнаєшся” й далі катували. Катувати росіяни навчилися»⁷¹.

Від різних конфесій постійно надходять нові дані про факти знущань, принижень, тортур, яких зазнають священники, пастори та інші релігійні діячі на українських територіях, контрольованих Росією. Наразі можна стверджувати, що репресії стосовно релігійних діячів із боку російської окупаційної влади стають дедалі жорстокішими й системнішими. Небезпека для служителів церков на окупованих територіях зростає.

66 https://www.icrc.org/ru/download/file/53471/4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf

67 Особисте інтерв'ю №30

68 Особисте інтерв'ю №33

69 Особисте інтерв'ю №5

70 Дивіться свідчення о. Сергія Чудиновича: <https://youtu.be/T5vaeQD43hw>, свідчення Олега Бондаренка: <https://youtu.be/lzxRAO6rCuE> та свідчення імама Рустема Асамова: <https://youtu.be/SPBeKYh9dM4>, записані Інститутом релігійної свободи

71 Свідчення о. Василя Вирозуба для Інституту релігійної свободи: <https://youtu.be/hAW97dKedCs>

7. Ключові висновки

Російське повномасштабне вторгнення в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, значно погіршило становище церков та інших релігійних громад. Масові атаки ракетами й дронами-камікадзе на цивільну інфраструктуру, які Росія регулярно здійснює досі, спричинили руйнування та пошкодження сотень релігійних споруд по всій Україні. Особливо складним є становище віруючих у тих регіонах, які Росія окупувала в перші тижні вторгнення та контролює досі. Майже всі релігійні спільноти стикнулися з репресивною релігійною політикою, яку Кремль провадить не лише в самій Росії, а й поширює на підконтрольні регіони України.

Внаслідок повномасштабного вторгнення російські війська змогли окупувати більшу частину Донецької та Луганської областей, зберігаючи контроль над півостровом Крим, захопленим 2014 року. До того ж російська окупаційна влада відтепер поширилася на частину Херсонської та Запорізької областей. Разом із російськими військовими в ці регіони прийшла гуманітарна криза, яку в перші місяці намагалися подолати місцеві релігійні спільноти різних конфесій. Вони стали гуманітарними хабами, де місцеві жителі могли отримувати критично важливу допомогу, необхідну для виживання.

Російські військові не очікували такого високого рівня самоорганізації, взаємодії та соціальної активності, яку проявили релігійні спільноти України. В цьому вони побачили загрозу для своєї влади. Вони намагалися відповідати пропагандистському образу «визволителів» та монополізувати постачання гуманітарної допомоги. Однак через це гуманітарна ситуація в окупованих регіонах лише погіршувалася. Церковні волонтери також допомагали евакуювати місцеве населення на територію, підконтрольну уряду України. Однак і цю діяльність згодом було заборонено, оскільки зменшення кількості жителів свідчило про погані побутові та соціальні умови на територіях, контрольованих Росією.

Згодом окупаційні адміністрації усвідомили авторитет і соціальну значущість релігійних спільнот, які в Україні діяли як незалежні суб'єкти громадянського суспільства. Місцевих релігійних лідерів примушували до співпраці шляхом усних бесід і погроз. Згодом російські військові вдалися до публічних репресій майже всіх релігійних спільнот, окрім православних громад, які перейшли в підпорядкування Російської Православної Церкви.

Ксенофобська ідеологія «руського міра» почала втілюватися вкрай жорстоко. Окупаційні адміністрації з особливою ненавистю викорінювали прояви української ідентичності, боролися з будь-якими формами опозиції, прагнули підкорити або припинити діяльність релігійних меншин. Доходило до фізичного знищення священників, пасторів, імамів та інших релігійних діячів, яких російські військові свавільно заарештовували, викрадали та піддавали найболіснішим тортурам.

Формальним виправданням цієї жорстокості були надумані звинувачення в «екстремістській діяльності», поширені в самій Росії після ухвалення законодавчих змін «пакету Яровой». Тих священників, яких не вдалося залякати та спонукати до співпраці, представники російської влади примусово депортували за межі окупованої території.

Окупаційна влада проводить рейди в місцях зібрань віруючих, збирає їхні персональні та біометричні дані, грабує молитовні будинки й переобладнує їх під свої управлінські інституції чи воєнні бази. Водночас неправославним релігійним спільнотам заборонено проводити публічні молитовні зібрання й орендувати приміщення

для своєї релігійної діяльності. Зібрані дані членів «неугодних» релігійних спільнот використовують для стеження за ними та подальших рейдів за адресою їхнього проживання.

Релігійна діяльність на українських територіях, підконтрольних Росії, стала вкрай небезпечною навіть у приватних помешканнях. Переслідування та репресії щодо священнослужителів мають системний характер і тенденцію до посилення. Релігійних діячів, які не втекли від переслідувань, і далі примушують до співпраці з окупаційною владою, шантажують конфіскацією церковних будівель, погрожують насильством щодо них і членів їхніх сімей. Фактів застосування методів психологічного та фізичного насильства дедалі більше.

На окупованих Росією територіях – багато унікальних історичних об'єктів релігійної спадщини України. Численні факти жорстокої розправи з релігійними меншинами, зневага до свободи віросповідання та прав людини загалом, шовіністичні заяви про перевагу Московського Православ'я над іншими конфесіями дають змогу дійти висновку, що російська окупаційна влада неспроможна й не бажає зберегти та захистити українську історичну спадщину для майбутніх поколінь.

8. Рекомендації

Для реагування на свавілля російської влади на окупованих територіях України слід ужити дієвих заходів, спрямованих на припинення утисків релігійних меншин, притягнення до відповідальності винних осіб і надання допомоги релігійним спільнотам, які перебувають у ситуації виживання. Передусім рекомендуємо такі дії:

1. Посилити зусилля міжнародної спільноти щодо притягнення до відповідальності керівництва Російської Федерації, представників окупаційних адміністрацій та безпосередніх виконавців за воєнні злочини, вчинені проти релігійних діячів, і систематичні утиски релігійних меншин на українських територіях, контрольованих російськими військами.
2. Урядам демократичних держав слід накласти персональні санкції на представників російської окупаційної влади, винних у систематичних переслідуваннях і воєнних злочинах за релігійною ознакою на території України, а також на російських релігійних діячів і журналістів, які беруть участь у російській агресії проти України, виправдовуючи війну й розпалюючи ненависть проти українців і релігійних меншин.
3. Об'єднати зусилля міжнародної спільноти, включно з лідерами світових релігій, для повернення з російського полону українських релігійних діячів, зокрема греко-католицьких священників Івана Левицького та Богдана Гелети, православного священника Костянтина Максимова та інших в'язнів сумління.
4. Продовжити документування російських воєнних злочинів у релігійній сфері в такий спосіб, щоб забезпечити тим, хто погодився давати свідчення, захист їхнього особистого життя, безпеки для них і членів їхніх сімей. Це особливо стосується релігійних діячів із територій, окупованих Росією, де в окремих випадках доречним є запровадження державної програми захисту свідків.

5. Критично ставитися до заяв російських пропагандистських медіа про нібито «утиски православних віруючих в Україні» з огляду на використання Кремлем релігії як інструменту для виправдання та посилення агресії проти України, а також на перетворення Російської Православної Церкви та деяких інших російських релігійних об'єднань на рупори пропаганди війни, ненависті та геноциду проти українців.
6. Продовжити й розширити гуманітарну, правову, психологічну, інформаційну та іншу підтримку церков, релігійних організацій і місій в Україні, які підтримують зв'язки та надають практичну допомогу віруючим і релігійним спільнотам на територіях, окупованих російськими військами.
7. Підтримати розроблення та впровадження програм реабілітації тих, хто зазнав тортур, знущань, нелюдського поводження, перебуваючи в російському полоні. Долучити до розроблення цих програм міжнародні організації з найкращими практиками та досвідом. Поширити ці програми на членів родин потерпілих.
8. Проводити адвокаційні заходи, спрямовані на повернення релігійним громадам України всіх будівель і майна, конфіскованих російською окупаційною владою. Надати методологічну та іншу допомогу релігійним громадам для розрахунку й документування завданої матеріальної шкоди.
9. Вдосконалювати правові акти щодо фіксування пошкоджень і руйнувань релігійних споруд, а також механізмів відшкодування вартості відновлення релігійних споруд, зокрема коштом репарацій від Російської Федерації.
10. Розробити дієві механізми відновлення документації релігійних громад, втраченої внаслідок воєнних дій або вилученої представниками окупаційної влади, для поновлення майнових прав релігійних громад.
11. Розширити поінформованість священнослужителів і віруючих щодо їхніх прав і свобод, механізмів їх захисту, джерел правової інформації, можливого партнерства у сфері правозахисту. Ініціювати створення навчальних програм різних рівнів для церковного та світського середовища з цієї тематики.
12. Посилити міжнародний тиск, зокрема з боку ЮНЕСКО, на Російську Федерацію щодо необхідності дотримуватися вимог збереження та захисту історичної, культурної та релігійної спадщини України на територіях, контрольованих російськими військами. Вжити заходів для повернення в Україну всіх вивезених із окупованих територій культурних цінностей, відбудови зруйнованих об'єктів історичної, культурної та релігійної спадщини, відшкодування збитків, завданих російським вторгненням в Україну.

Щоб бути в курсі тенденцій розвитку релігійної свободи та прав людини в Євразійському регіоні або співпрацювати і підтримувати стратегічні ініціативи Місії «Євразія» у сфері служіння, зв'яжіться з Місією Євразія за електронною адресою: info@missioneurasia.org або відвідайте вебсайт: MissionEurasia.org

ВІРА ПІД ВОГНЕМ

Досліджуючи релігійну свободу в умовах війни в Україні

Доповідь Департаменту релігійної свободи Місії Євразія, США

Листопад 2023

MISSION
EURASIA

Рекомендуемое цитирование:

Брицин М., Васин М. **Вера под огнем: исследуя религиозную свободу в условиях войны в Украине** / Франклин, Теннесси, США: Миссия Евразия, 2023. – 28 с.

Исследователь и автор:

Михаил Брицин, директор Департамента религиозной свободы (Миссия Евразия, США)

Окончил Санкт-Петербургский христианский университет со степенью бакалавра богословия. 2004 года получил степень магистра гуманитарных наук, а в 2014 году – степень магистра богословия в семинарии TCMi в Австрии. С конца 1990-х годов пастор Михаил Брицин преподает курсы практического богословия (гомилетику, пасторское богословие, доброе и семейное консультирование) в различных духовных обучающих залах. Занимается вопросами лидерства да решением проблем в семье да церкви.

Редактор и соавтор:

Максим Васин, кандидат юридических наук, PhD (Институт религиозной свободы, Украина)

Возглавляет исследовательские и адвокационные проекты ИПС как исполнительный директор. Специализируется на правах человека и международном религиозной свободе с 2001 года. Есть автором многочисленных научных статей докладов, законопроектов и поправок к законам, направленным на защиту и развитие религиозной свободы. 2019 был стипендиатом программы ICLRS «Религия да главенство право» в Оксфордском университете. 2020 стал действительным членом Международного консорциума права и религиоведения (ICLARS) В 2021 году получил научный степень кандидата юридических наук (PhD).

Дизайн:

Анна Буковская (Fayno Development)

Литературный редактор:

Алина Кокошко (Fayno Development)

Фото на обложке: православный храм в сели Богородичное Донецкой области, разрушен в результате русского вторжения (shutterstock.com , Drop of Light)

© **Mission Eurasia, США, 2023**

Почтовый адрес: PO Box 496, Wheaton, IL 60187, USA

Телефон: 630.462.1739

info@missioneurasia.org

MissionEurasia.org

Ответственность за информацию да взгляды, представлены в этой публикации, полностью полагается на авторов и нет есть официальной позицией партнеров и доноров Миссии Евразия.

СОДЕРЖАНИЕ

1. Предисловие	4
2. О Миссию Евразия	5
3. Методология исследование	6
4. Исторический контекст	7
4.1. Расцвет свободы вероисповедание да религиозного плюрализма в независимой Украине	7
4.2. Идеологические основы русского агрессии против Украины	8
5. Масштабные разрушение религиозных сооружений в Украине в результате русского агрессии	10
6. Вызовы для религиозных общин на оккупированных территориях Украины в результате полномасштабного вторжение России	12
6.1. Гуманитарно кризис в Украине, вызвана войной	12
6.2. Препятствия в социальном служении церквей	13
6.3. Подавление сопротивления русском оккупации да проявлений украинского идентичности	15
6.4. Установка тотального контроля над религиозной деятельностью	17
6.5. Увлечения молитвенных домов и полная запрет религиозной деятельности	20
6.6. Преследование да депортация религиозных деятелей	21
7. Ключевые выводы	25
8. Рекомендации	26

1. Предисловие

Комплексный доклад «Вера под огнем: исследуя религиозную свободу в условиях войны в Украине» освещает ужасную ситуацию, требующую немедленного внимания и действий со стороны мирового сообщества. На фоне неотложных и крайне тревожных событий в этом исследовании рассматривается тяжелое положение религиозных общин на территориях Украины, оккупированных Россией с февраля 2022 года. Оно раскрывает шокирующую реальность, в которой религиозные общины и связанные с ними структуры систематически становятся мишенями, увлекаются и уничтожаются, а религиозные свободы строго ограничиваются. И все это обостряется из-за жестокую войну, которая продолжается.

Это исследование тщательно документирует русский агрессию, предоставляя убедительные доказательства вреда, причиненного за последние 21 месяц. Оно подчеркивает тревожные масштабы притеснений и разрушений, в результате которых пострадало не менее 630 религиозных сооружений, в частности, украинские православные церкви и 206 евангельских молитвенных домов. Целенаправленное разграбление и перепрофилирование религиозных объектов на русском армией для использование в военных целях увеличило эту ущерб.

Эта публикация также разоблачает острую гуманитарную кризис, вызванную полномасштабным российским вторжением, описывая разрушенные войной регионы с дефицитом предметов первой необходимости и систематическими обстрелами гражданской инфраструктуры. В доклада акцентировано внимание на многочисленных нарушениях международного гуманитарного право, как-то ракетные да беспилотные удары по жизненно важных объектах инфраструктуры, что есть военными преступлениями.

В то же время доклад подчеркивает удивительную устойчивость религиозных общин перед лицом неурядиц, демонстрируя их единство и глубокие связи, когда они оказывают необходимую гуманитарную помощь. исследование привлекает внимание к препятствий, с какими сталкиваются или общины, когда русский оккупационная власть подавляет оппозицию да проявления украинского идентичности, вдаваясь к арестов, допросов, депортаций и ограничений на проведение богослужений.

Важно указать, что главного автора, пастора Михаила Брицина, самого арестовали во время богослужения перед паствой в городе Мелитополь Запорожской области и после длинных допросов депортировали. Его церковь закрыли, а ее здание захватили да перепрофилировали для использование на русском армией.

Итак, эта коллективная труд Миссии Евразия да Института религиозной свободы (Украина) есть мощным призывом к международным действий, направленных на решение проблем религиозной свободы, военных преступлений и гуманитарных кризисов на оккупированных территориях Украины. Доклад предоставляет исчерпывающие рекомендации, призывая мировых лидеров привлечь Россию к ответственности, защитить права религиозных меньшинств и предоставить необходимую поддержку. исследование демонстрирует устойчивость украинских религиозных общин и подчеркивает насущную потребность в восстановлении справедливости, свободы и надежды в этом охваченном конфликтом регионе.

Сергей Рахуба
Президент Миссии Евразия

2. О Миссию Евразия

Миссия Евразия – это просветительская да благотворительная организация, зарегистрирована в США с неприбыльным статусом 501(c)(3). Ее неизменными задачами является действенная помощь религиозным организациям и обществам в общем в преодолении последствий коммунистической эры, реагирование на современные вызовы в постсоветских странах с позиции христианского мировоззрения, помощь в реализации новых возможностей в духовной, социальной и просветительской сферах.

Организация была основана в 1991 году, сразу после распада Советского Союза, евангельскими подвижниками Петром и Анитой Дейнеками и первоначально действовала под названием "Русское служение Петра Дейнеки". Сегодня под руководством Сергея Рахубы Миссия Евразия и ее филиалы работают в 15 странах Европы и Азии, в том числе в Израиль. Главные задачи миссии – обучение, оснащение и мобилизация следующего поколение христианских лидеров с целью трансформации их народов для Христа через стратегическое да цельное служение.

2014 Миссия Евразия сформировала отдельное подразделение – Департамент религиозной свободы (Religious Freedom Initiative) – для мониторинга ситуации с религиозной свободой, координации действий команд Миссии Евразия в разных странах и разработка рекомендаций для их служение ¹.

2022 года, с началом полномасштабного русского вторжение в Украину, Миссия Евразия направила усилие прежде всего на преодоление гуманитарных кризисов и удовлетворение критических потребностей жителей прифронтовых регионов и внутренне перемещенных лиц. Кроме того, она постоянно исследует ситуацию со свободой. вероисповедание на украинских территориях, временно оккупированных Россией, чтобы реагировать на преследование религиозных меньшинств и своевременно предоставлять им помощь.

На сегодняшний день главными направлениями работы Департамента религиозной свободы регионах деятельности Миссии Евразия есть такие:

- ▶ мониторинг ситуации в сфере религиозной свободы, сбор данных о нарушении прав верующих и религиозных общин, аналитическая деятельность;
- ▶ помощь служителям церквей на оккупированных и уволенных территориях, охваченных военными действиями;
- ▶ защита интересов религиозных общин и служителей церквей _международном да национальных уровнях;
- ▶ духовно–психологическая реабилитация служителей церквей;
- ▶ консультативная помощь религиозным общинам, пострадавшим от военных действий, в возобновлении их деятельности, налаживании менеджмента, обновлении потерянных или конфискованных документов;
- ▶ поддержка национального и международного диалога за участием должностных человек и религиозных деятелей относительно обеспечение религиозной свободы да благоприятных условий для религиозной деятельности всех конфессий.

¹ С докладами и другими наработками Департамента религиозной свободы можно ознакомиться на вебсайте Миссии Евразия: <https://missioneurasia.org/articles/>

3. Методология исследование

В течение 2022–2023 годов Департамент религиозной свободы Миссии Евразия провел исследование состояния свободы вероисповедания и обстоятельств, в условиях которых теплится религиозное жизнь на украинских территориях, оккупированных русскими войсками. Особое внимание было уделено Приазовью – южным регионам Украины вдоль Азовского моря, над которыми Россия установила контроль вследствие полномасштабного вторжения 2022 г. года. Это часть Херсонской, Запорожской да Донецкой областей.

Во время исследования использовали такие методы сбора данных:

(1) Личные интервью. Департамент религиозной свободы Миссии Евразия провел более 30 личных интервью с руководителями религиозных объединений и священниками отдельных общин, деятельность которых охватывает территории Луганской, Донецкой, Запорожской и Херсонской области. Опрошенные служители церквей представляли многообразие конфессиональных направлений: Православная Церковь Украины, Римско-Католическая Церковь и Украинский Греко-Католическая Церковь, ряд деноминаций протестантских церквей – разные объединения баптистов, пятидесятников, евангельских христиан, харизматического напрямую, менонитов тому подобное. Среди опрошенных служителей были руководители всеукраинских и областных религиозных объединений (епископы), а также священники, пасторы, дьяконы и ответственные за служение на оккупированных территориях. Среди опрошенных 80% составляют те, кто непосредственно осуществлял служение на украинских территориях, контролируемых Россией.

(2) Телефонные разговоры да другие виды дистанционной коммуникации. Департамент религиозной свободы Миссии Евразия находился в постоянной коммуникации со служителями церквей разных конфессий, какие до сих пор остаются на украинских территориях, контролируемых Россией, чтобы получить свидетельство с мест событий и дополнительно проверить данные с открытых источников. Для коммуникации использовали разные каналы защищенного связи.

(3) Сбор данных из открытых источников. При отсутствии доступа к регионам, охваченным активными военными действиями, из открытых источников собирали фактические данные о положении религиозных общин разных конфессий на украинских территориях, контролируемых Россией. Департамент также проанализировал доклады, мониторинговые отчеты, статистические данные других правозащитных организаций и международных институтов.

Обеспечение религиозных общин и лиц, давших показания. Учитывая тот факт, что этот доклад в значительной степени освещает положение религиозных общин на территориях Украины, оккупированных русскими войсками, под время ее заключение было учтено моменты безопасного представление данных, собранных под время исследование. Ради безопасности религиозных общин на оккупированных территориях и лиц, предоставивших показания, некоторые цитаты представлены анонимно. Также определенные места событий, названия религиозных общин и другие детали сознательно удалено с цитируемых свидетельств.

4. Исторический контекст

4.1. Расцвет свободы вероисповедания да религиозного плюрализма в независимой Украине

С восстановлением государственной независимости 1991 года в Украине начинается период стремительного развития религиозных общин разных конфессий, прежде всего христианского вероисповедания. Растет как количество членов церквей, так и количество зарегистрированных религиозных общин по всей Украине. Несмотря на сопротивление бывших коммунистических функционеров, новый демократический правительство выбирает курс на европейскую интеграцию да отказывается от запретительной политики в религиозной сфере. Закон «О свободе совести да религиозные организации», принят за времен Советского Союза, перестал быть ничтожной декларацией, вместо этого превратился в действенный механизм правового регулирования государственно–церковных отношений в Украине.

Благодаря этому религиозные общины получили свободу деятельности – как те, что приобрели статус юридического лица, так и не сообщавшие правительству о своем создании. Религиозные общины начали регистрировать духовные центры, миссии, духовные центры учебные заведения, благотворительные фонды, детские и молодежные организации. Широко распространенными стали уличные евангелизационные мероприятия, христианские летние лагеря для детей и молодежи. Приобретает развития движение церковных центров социализации и реабилитации людей с различными зависимостями. Церкви получили право основывать медиа да начали беспрепятственно распространять Евангелие через радио, телевидение, прессу да Интернет.

Со временем усиливается влияние религиозных общин на общественную жизнь в Украине. За данным социологических исследований, на протяжении многих лет церковь как общественная институт пользуется наибольшим доверием со стороны украинского населения ². Христиане разных деноминаций, какие открыто практикуют духовное жизнь, присоединяются к общественных и политических процессов в государстве. Формируется круг профессиональных ассоциаций христиан. Одной из самых влиятельных общественных союзов становится Всеукраинский Совет Церковь и религиозных организаций – межконфессиональная неправительственная организация, представляющая интересы около 95% верующих граждан Украины ³.

Свобода вероисповедания развивалась благодаря религиозном плюрализма да отсутствие государственной церкви. В Украине нет церкви, которая могла бы иметь преимущество над другими конфессиями за количеством верующих в всех регионах. Несмотря на историческое доминирование, Православие в Украине остается разделенным и представлено несколькими церквями разных юрисдикций – Православной Церковью Украины и Украинской Православной Церковью, аффилированной с Московским патриархатом. Католицизм в Украине также имеет свои особенности, поскольку, кроме Римско–Католической Церкви, довольно популярной, особенно у западных областях, есть Украинский Греко–Католическая Церковь. В то же время евангельские церкви разных направлений (баптисты, пятидесятники, адвентисты, харизматы и т.п.) вместе составляют почти треть от всех религиозных общин, что действуют в Украине.

Благодаря конкуренции в религиозном среде в украинском обществе укоренился принцип равенства всех религий, вероисповеданий и религиозных организаций,

2 <https://www.helsinki.org.ua/svoboda-dumky-sovisti-ta-relihiji-prava-relihijnyh-hromad-m-vasin/>

3 <https://vrciro.ua/ru/council/info>

закреплен Закон ⁴. Отсутствие одной господствующей церкви в Украине стол предохранителем от сращения государства и церкви, утраты последней способности быть солью и светом общества, подчинение его государственным аппаратом, как это произошло в России с На русском Православной Церковью. И хочет определенные политические силы пытались обручиться поддержкой тех или тех религиозных кругов и использовать это в предвыборной борьбе, в Украине или попытки нет были настолько эффективными.

4.2. Идеологические основы русского агрессии против Украины

С времени восстановления государственной независимости в украинском обществе, в частности в христианских общинах, происходит формирование национальной идентичности, какую до тех пор десятилетиями искоренялся советский режим. Осознается историческая укорененность украинцев в Киевской Руси – колыбели восточноевропейского Христианства, тысячелетнее историческое наследие и век борьбы за украинский государственность, самобытность украинского культуры да языки.

Украинское общество видит себя частью европейского сообщества, где уважают демократические ценности, право человека, свободу вероисповедание да человеческую достоинство. Стремление народа Украины к верховенства право, справедливого судопроизводства да отвращение к коррупции были причинами как Оранжевая революции 2004 года, да и Революции Достоинства 2013–2014 лет.

Массовые гражданские протесты в Украине за европейскую интеграцию, против коррупции да попыток установить авторитарный режим еще больше проявили мировоззренческие и ценностные различия между украинским и российским обществами, в частности, в религиозной среде. В то время, когда украинские церкви поддерживали борьбу своего народа за демократию и независимость государства, в России государственная пропаганда подавала или события искривленно – как «государственный переворот», «восстание националистов», «гражданскую войну».

Со временем Кремль, опасаясь протестов против коррупции и произвола власти в самой России, начал разжигать рознь против украинцев и западного мира в общем. Российская пропаганда промывала мозги своим гражданам, пугая якобы опасностью со стороны Украины, США, НАТО, чтобы удержать власть внутри страны, равно как раньше это делал Советский Союз. Более того, русский президент Владимир Путин заявил о том, что Украина как государство выдумка и искусственным образованием, а украинской нации не существует вообще, подчеркивая преимущество русского нации, языки, культуры ⁵.

Шовинистическая риторика Кремль привела к того, что русское общество с радостью восприняло вооруженное вторжение России в восточные регионы Украины и оккупацию полуострова Крым в 2014 году. Российские религиозные деятели также поддерживали русскую вооруженную агрессию, приветствовали аннексию Крымского полуострова и по большей части оправдывали войну против Украины.

В настоящее время украинские религиозные деятели и большинство религиозных общин на территории Донецкой и Луганской областей, контролируемых Россией, страдали от жестоких преследований. Исключением была только Украинский Православная Церковь, аффилированная с Московским патриархатом, которая мало

иммунитет и пользовалась поддержкой контролируемых Россией сепаратистов. Русский оккупационная власть воспринимала верующих Православной Церкви Украины, Украинский Греко-Католической Церкви да

4 Статья 5 Закона Украины «О свободе совести да религиозные организации»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

5 <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (осторожно, эта публикация есть пропагандой)

евангельских церквей разных направлений как враждебных агентов, шпионов украинских или американских спецслужб, сектантов и предателей Православной веры Московского патриархата. Были распространены угрозы, незаконные аресты, похищение, пытки, произвольные приговоры к тюремному заключению. Этими репрессивными методами русский оккупационная власть боролась с инакомыслием, проявлениями украинского идентичности, любыми формами оппозиции, в частности в религиозном среде ⁶.

На момент полномасштабного вторжения 24 февраля 2022 года уровень ненависти к украинцев в русском обществе достиг ужасного уровня. Большинство россиян поддержала призывы Путина свергнуть украинское правительство, уничтожить украинский государственность, покорить украинцев и лишить их национальной идентичности ⁷. Российские религиозные деятели разных конфессий в основном также стали рупорами кремлевской пропаганды, несмотря на многочисленны жертвы среди мирного население Украины, миллионы беженцев и внутренне перемещенных лиц, целенаправленные ракетные обстрелы гражданской инфраструктуры и гуманитарный кризис, вызваны русским вторжением.

Как отметил Глава Украинский Греко-Католической Церкви Святослав Шевчук, религиозно-политическая идеология «русского миро» ничем не отличается от идеологии

«Исламское государство». Исключение только в том, что в идеологии ИГИЛ для оправдания цели были использованы Ислам, то есть имела место инструментализация Ислама как религии, тогда как в случае «русского миро» – такая же инструментализация Христианство. Во-первых, говорится о оправдание насилия На русском Православной Церковью – оправдание с религиозной точки зрения. Во-вторых, о представлениях Запада как врага: есть коллективный враг в виде западного мира и западной культуры, символизирующей все возможные и невозможные грехи. Следовательно, происходит мутация да смещение с религиозной плоскости в политическую. В-третьих, это абсолютно суицидальные мутации, поскольку они обещают безусловную жизнь после смерти тем, кто становится под эти знамена. В частности Патриарх Московский Кирилл заявил, что потому, кто погибнет на войне в Украине, простятся все грехи. Однако такой теории прощение грехов нет знает ни одна христианская Церковь ⁸.

- 6 Читайте подробнее в доклады Института религиозной свободы 2018 года «Свобода вероисповедание подприцелом: русский террор на оккупированных территориях Восточной Украины»: <https://irf.in.ua/p/28>
- 7 <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-strong-is-russian-public-support-for-the-invasion-of-ukraine/>
- 8 <https://bit.ly/479UMrf>

регионах Украины, от чего страдают религиозные сооружения даже в удаленных западных областях страны.

-
- 9 Резюме исследование Института религиозной свободы состоянием на 1 декабря 2023 года: <https://irf.in.ua/files/publications/2023.10-IRF-Ukraine-report-summary-ENG.pdf>

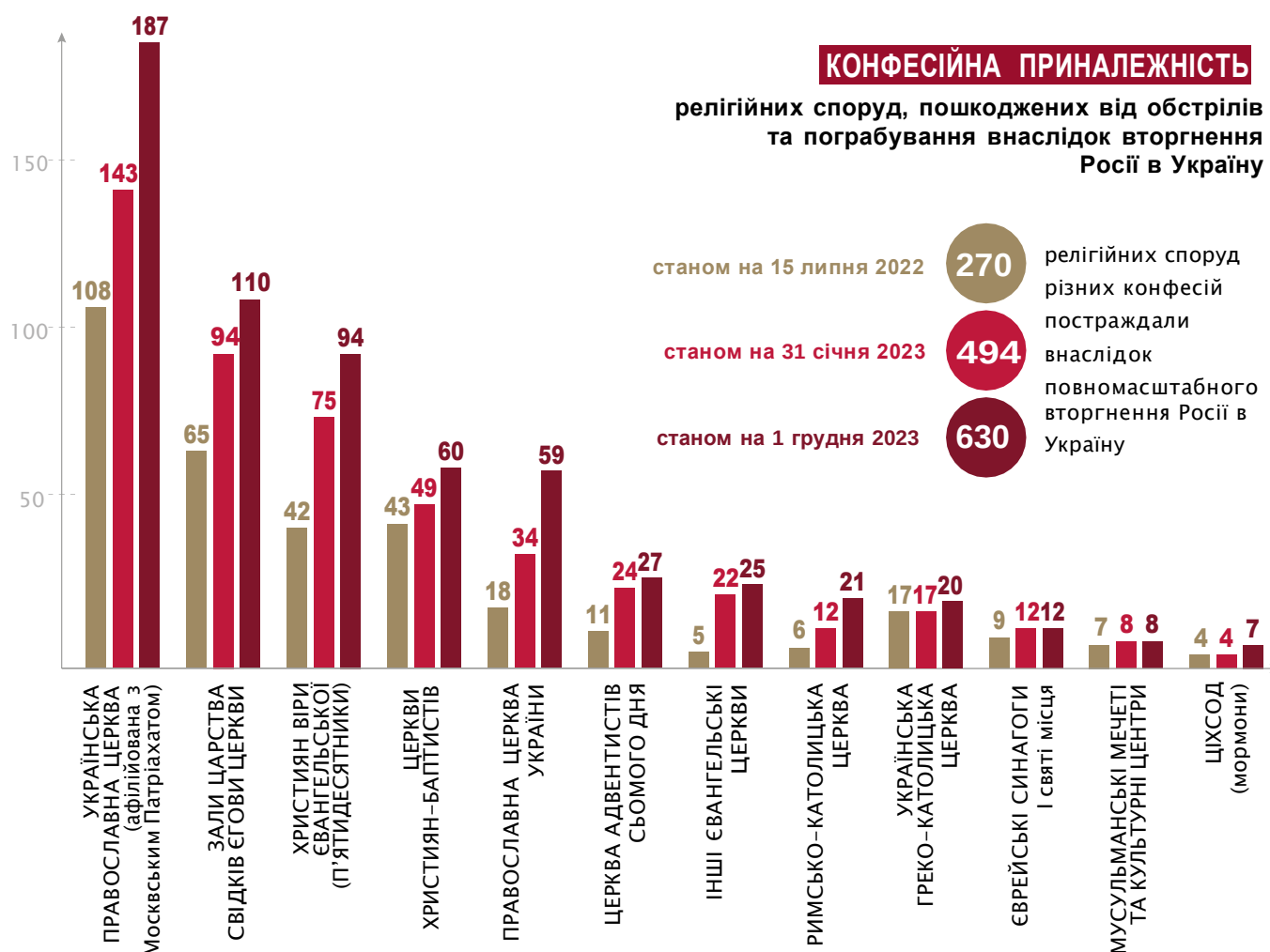
По конфессиональному признаку от российской агрессии пострадало больше всего православных храмов – в общем минимум 246. С них разрушений испытало больше всего храмов Украинской Православной Церкви (аффилированной с Московским патриархатом) – минимум 187. Также было разрушено 59 храмов Православной Церкви Украины.

Большой масштаб разрушений молитвенных домов евангельских церквей – в общем минимум 206. С них больше всего пострадали церкви христиан веры евангельской – 94, молитвенные дома евангельских христиан-баптистов – 60, а также сооружения Церкви адвентистов седьмого дня – 27.

В значительной степени пострадали Залы Царства Свидетелей Иеговы – всего 110 религиозных сооружений, среди которых 12 – полностью разрушены, 20 – сильно повреждены, 78 – получили незначительные повреждения. В то же время 32 религиозных сооружения захватили российские военные или оккупационная власть.

КОНФЕСІЙНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ

релігійних споруд, пошкоджених від обстрілів та пограбування внаслідок вторгнення Росії в Україну

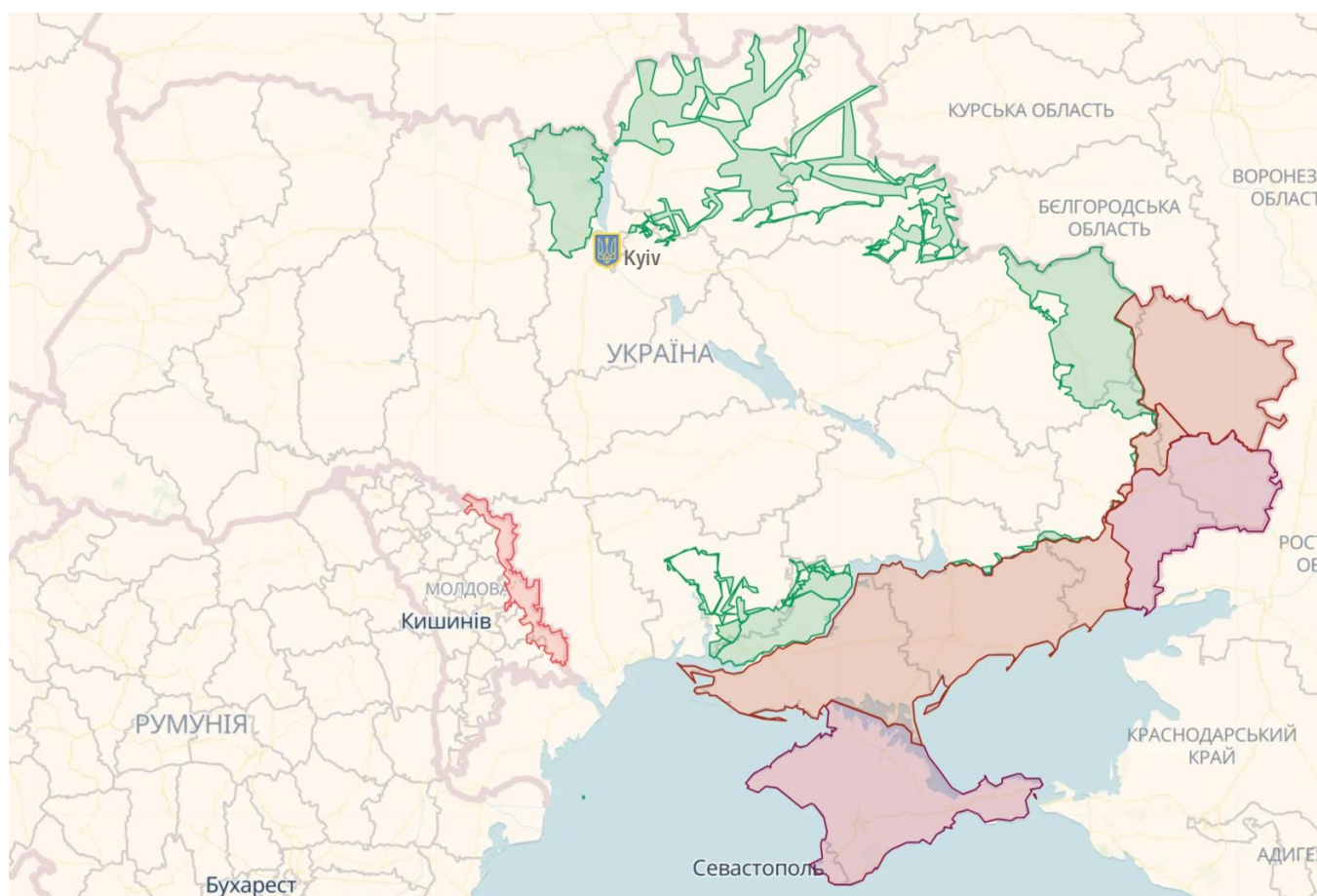
Однако даже или поразительные данные Института религиозной свободы нет есть полными, поскольку реальный масштаб разрушений религиозной инфраструктуры да духовной наследия Украины невозможно точно оценить в условиях боевых действий, что продолжают, и регулярных русских воздушных атак на все регионы страны. В то же время почти еженедельно появляются сообщения о захвате или ограблении российскими военными дежурной церкви или молитвенного дома.

6. Вызовы для религиозных общин на оккупированных территориях Украины в результате полномасштабного вторжения России

6.1. Гуманитарно кризис в Украине, вызвана войной

С первых часов полномасштабного русского вторжение в Украина жизнь религиозных общин значительно изменилось, как и жизнь каждого украинца. Российские войска продвигались очень быстро в разных направлениях – одновременно с севера, востока и полдня. И если на Киевщине, Черниговщине, Сумщине продолжались ожесточенные бои в защиту столицы, то большую часть Херсонской области было оккупировано к обеда 24 февраля 2022 года ¹⁰.

КАРТА БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ В УКРАИНЕ СОСТОЯНИЕМ НА 20 ОКТЯБРЯ 2023 ГОДА ¹¹

● территории, оккупированные до 24.02.2022
● территории, оккупированные после 24.02.2022

● освобожденные территории
● территория Молдовы, оккупированная Россией

-
- 10 Свидетельство имама Рустема основа для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/SPBeKYh9dM4>
- 11 Актуально карта военных действий в Украине: <https://deepstatemap.live>

Через несколько недель российские войска продвинулись вглубь территории Украины. Взяли под контроль значительную часть Херсонской да Запорожской областей, полностью оккупировали Луганскую область, расширили контролируемую территорию в Донецкой области. Бои шли в Киевской, Николаевской, Сумской, Черниговской да Харьковской областях, что их состоянием на 20 октября 2023 года уже уволили Вооруженные Силы Украины (за исключением нескольких населенных пунктов в Харьковской области возле Купянская).

Некоторые оккупированные города, такие как Мариуполь, Марьинка, Бахмут в Донецкой области и Северодонецк, Попасная, Рубежное в Луганской области, подверглись масштабным разрушениям и были почти полностью стерты с лица земли. Но даже и в таких относительно целых городах, как Мелитополь, Бердянск, Энергодар в Запорожской области да Каховка в Херсонской, нет было воды, электричество, связи. Местные жители оказались на пределе выживания не только из-за постоянных разрушительных обстрелов, но и из-за уничтожения гражданской инфраструктуры

Ба больше, Россия регулярно использует тактику террора гражданского население всей Украины, нанося частых массированных ударов ракетами да дронами-камикадзе по энергетической инфраструктуре, многоквартирным домам, продуктовым складам, гуманитарных штабах, больницах и школах ¹². Такой атаки на гражданскую инфраструктуру нет имеют военной необходимости, а поэтому могут считаться военными преступлениями в соответствии к международного гуманитарного право.

Подрыв российскими войсками плотины Каховской гидроэлектростанции 6 июня 2023 года вызвал масштабную экологическую катастрофу и углубил гуманитарный кризис в южных регионах. В зоне подтопления оказалось 80 населенных пунктов, прежде всего на левобережье Херсона. Не обошлось без человеческих жертв: 32 погибших среди гражданского населения и еще 39 пропавших без вести. Как сообщили в ООН, было затоплено 620 кв. км территорий в четырех областях: Херсонской, Николаевской, Запорожской и Днепропетровской. От потопления пострадали 100 тыс. жителей этих областей. Повреждены сети, снабжение питьевой водой, инфраструктура, окружающая среда, орошение сельскохозяйственных угодий, религиозные сооружения, культурные да исторические достопримечательности. Украина испытала убытков почти на 14 млрд долларов США ¹³.

В населенных пунктах, охваченных военными действиями, повсюду было разграблено магазины и аптеки. Нет работали банки да заправочные станции. Распространенной практикой среди русских военных было грабить частные жилища местных жителей и отправлять награбленное имущество (стиральные машины, другую бытовую технику, инструменты, теплую одежду тому подобное) по почте к России своим родственникам ¹⁴. За данным Института религиозной свободы, русские солдаты намеренно совершали акты вандализма и грабили религиозные постройки, например, католическую семинарию в Ворзеле на Киевщине ¹⁵ и Таврический христианский институт на Херсон ¹⁶.

6.2. Препятствия в социальном служении церквей

Церкви на оккупированных территориях оказались один на один с русскими военными, которые сначала не уделяли им внимания, не считая самостоятельными и влиятельными субъектами гражданского общества, как это в Украине. Вместе с оккупационными войсками пришла разруха: отсутствие продуктов питания, предметов первой

- 12 <https://www.euronews.com/2023/06/01/terror-bombing-why-is-russia-targeting-civilians-in-ukraine>
- 13 <https://ukraine.un.org/en/249742-kamovka-dam-destruction-inflicted-us14-billion-damage-and-loss-ukraine-government-ukraine>
- 14 <https://mediazona.by/article/2022/04/05/cdek>
- 15 Свидетельство о . Р у с лана Мы х алкива для Институт _ _ _ _ р е лигиозной свободы : _ [h t p s : // youtu.be/RpDJ59Mw4Fo](https://youtu.be/RpDJ59Mw4Fo)
- 16 Свидетельство ректора Валентина Синий для Института религиозной свободы:
<https://youtu.be/IXVCx0G57b0>

необходимости, лекарств, доступа к банковским услугам. Реагируя на гуманитарный кризис, церкви оказывали местным жителям помощь в удовлетворении их критических потребностей. Это стало возможным благодаря опыта самоорганизации, сплоченности да крепким горизонтальным связям внутри религиозных общин разных конфессий.

Церкви Донецкой, Луганской, Запорожской и Херсонской областей уже приобрели опыта помощи пострадавшим от войны. на начала русского агрессии 2014 года украинские церкви встретились с тысячами людей, которые бежали из охваченных боевыми действиями восточных регионов Украины и оказывали им помощь в расселении и удовлетворении базовых бытовых потребностей. С тех пор в религиозных сообществах возникли мощные волонтерские движения и разветвленные связи с партнерами и единоверцами из-за границы, какие присылали необходимую гуманитарную помощь.

В первые месяцы полномасштабного вторжение для недавно оккупированных городов Приазовья была возможность получать гуманитарную помощь с территории, подконтрольной правительства Украины. Много украинских церквей разных конфессий обнаружили солидарность, осуществляя активную и масштабную деятельность по предоставлению гуманитарной помощи населению оккупированных и прифронтовых территорий, а также внутренне перемещенным лицам. Продукты, детское питание, одежда, лекарства, моющие средства, предметы гигиены были наиболее востребованными, ибо говорилось о выживании людей.

Отвечая на этот запрос, большинство церквей и религиозных организаций стали гуманитарными хабами да средой хорошо организованного волонтерского движения по всей Украине. Религиозные общины принимали и обрабатывали запросы от жителей оккупированных территорий, для которых собирали помощь как внутри страны, так и из-за границы, да отправляли к населенным пунктам, контролируемым русскими войсками. Церкви сумели скоординировать деятельность и стали центрами доверия для местных жителей, где помогали связаться с родными, получить пенсионные выплаты с украинских банков да решить другие бытовые проблемы.

Также церковные волонтеры организовывали разные каналы эвакуации гражданского население с мест боевых действий и оккупированных регионов Украины – даже там, где не решались работать государственные и международные службы спасения. Особенно опасна была эвакуация из почти полностью разрушенных городов: Мариуполя, Рубежного, Северодонца, а также сил Херсонщины да Запорожье.

Уже в мае-июне 2022 года гуманитарная деятельность церквей начала раздражать. российскую оккупационную администрацию, поскольку она увидела в этом угрозу для своей власти. Сначала российские военные просто конфисковали гуманитарную помощь на блокпостах. Однако впоследствии они полностью запретили ее поступление с территории, подконтрольной правительства Украины. Оккупационная власть хотела, чтобы местные жители получали помощь исключительно из России и воспринимавших русских солдат как «освободителей», о чем постоянно строила кремлевская пропаганда.

«Гуманитарная помощь россиян была больше пропагандой, чем помощью. В марте-апреле [2022 года] приезжали российские грузовики и людям выдавали небольшой пакет продуктов. Вокруг Обязательно была русский пресса. Обязательно откуда-то возникала какая-то бабушка времен Брежнева, начинавшая рассказывать на камеру, как она благодарна России за помощь. Это не походило на помощь. Это походило на дрессировку животных. Сначала у людей отобрали все. Затем бросили подачку и заставляли

любить, радоваться и подчиняться». ¹⁷

17 Личное интервью №27

Вместо этого в результате ограничение гуманитарной деятельности украинских церквей гражданское население оккупированных территорий все больше больше страдало от гуманитарной кризиса, вызванной русским вторжением. Особенно тяжелым было жизнь в русском оккупации для семей с малыми детьми. Также тяжело было выживать людям старшего возраста, с ограниченными возможностями, тяжелобольным и маломобильным. Такой люди находили спасение только благодаря жертвенной помощи религиозных деятелей и волонтеров церквей.

«Очень сложно объяснить ребенку, что россияне привезли с собой флаги, но не привезли детское питание. Как ты расскажешь это ребенку 10 месяцев, у которого безумно аллергия на манну кашу?»¹⁸

Несмотря это, украинские церкви больше не могли активно помогать нуждающимся, как раньше, поскольку оккупационные власти воспринимали их как «вражеские элементы». Также было запрещено эвакуацию местных жителей с оккупированных населенных пунктов на территорию, подконтрольную правительства Украины. Российские военные видели угрозу в уменьшении численности жителей в захваченных ими городах и деревнях, ведь это был очевидный индикатор неприятия местным населением русского власти.

6.3. Подавление сопротивления русском оккупации да проявлений украинского идентичности

В меру того как на оккупированных территориях Украины увеличивалась количество русских военных, среди местного население набирал силы движение сопротивления. В течении февраля–апреля 2022 года во многих оккупированных городах прошли публичные акции неповиновения русским властям. Антироссийские митинги собирали тысячи человек. Это стало шоком как для русских военных, да и для международной сообщества, которая не ожидала такого отчаянного сопротивления со стороны украинцев. Многих особенно всколыхило, насколько сильно жители южных регионов Украины, где в быту преобладал русский язык, не желали жить под руководством русского власти. Этот сопротивление разрушал миф кремлевской пропаганды, которая оправдывала агрессию против Украины необходимостью защиты русскоязычного населения.

Когда стало очевидно, что жители оккупированных территорий не воспринимают русских военных как освободителей и поступают им системный сопротивление, а органы русского контрразведки не могли найти и подавить группы подпольщиков, российские пропагандисты начали обвинять украинских религиозных деятелей в организации вооруженного сопротивления. Священников и пасторов безосновательно обвиняли и в сотрудничестве со Службой безопасности Украины, и в хранении оружия, и в перевозке взрывчатки, и в призывах к вооруженного восстание против оккупационной власти.

Екатерина Аркалова, пропагандистка российского телеканала «Спас», основанного Русской Православной Церковью, так рассказала телезрителям о своей поездке Мелитополя в Запорожской области:

«На юге империи очень много всяческих сект. И схроны – это греко-католики, [церковь] "Слово жизни", иеговисты, - в них были найдены схроны ... боеприпасов, сектантскую литературу, все и сразу... Короче говоря, они спонсируют ВСУ [Вооруженные Силы Украины]. ... И сейчас борьба с сектами, к того же с всеми сразу, без всякого исключения, со всеми этими протестантами и

19 <https://bit.ly/3RCJiHe>

*еговистами – это вообще самое главное Задание нашей контрразведки на тех территориях».*¹⁹

18 Личное интервью №28

19 <https://bit.ly/3RGJiHe>

Кроме таких клеветы, русский оккупационная власть обвиняла практически все неугодные религиозные общины в «связях с Западом», шпионской и другой взрывной деятельности «под руководством западных спецслужб»²⁰. Образ неприятеля, которого пропаганда Кремля уже много лет видит в «западной цивилизации», возвращает ситуацию к времен холодной войны. Тогда Советский Союз да само противостоял «Заката, что загнивал» с его «буржуазной идеологией». Теперь Россия с благословение Российской Православной Церкви противостоит вымышленным «националистам» и «сатонистом» в Украине, а также США и НАТО, какие будто бы грозят русскому народу²¹. на этом страха перед постоянными внешними угрозами президент Владимир Путин удерживает авторитарные власти в России непрерывно с 2000 года.

Похожий страх распространяла и русский власть на оккупированных территориях, провозглашая

«врагами народа» каждый раз новые религиозные общины или отдельных религиозных деятелей, волонтеров, общественных активистов. В русской картине мира нет места религиозным меньшинствам, тем более из вражеской Украины. Даже православные религиозные общины, какие на оккупированных территориях пытаются сохранить украинский самобытность и каноническое подчинение духовному центру в Киеве, испытывали все большее давления, – их заставляли перейти в подчинение Русской Православной Церкви и распространять идеологию «русского миро».

*« Сначала _ питали : _ а чем ваша церковь ведр и сня ть с я _ от право с лавных ? _ Я к а ж у : да мы и есть православные, только украинские. А когда увидели, что нет к чего придраться, то просто поставили ультиматум: или переходишь к РусскойПравославной Церкви, или будут репрессии».*²²

Некоторые священники Украинской Православной Церкви, аффилированной с Московским патриархатом, глядя на преступления россиян, отказывались упоминать в молитвах Патриарха Московского Кирилла и стремились сохранить единство со своим духовным центром в в Киеве. По крайней мере несколько священников, какие имели канонический связь с Московским патриархатом, пережили угрозы, нападения, незаконные аресты и пытки за то, что сохранили украинский идентичность и нет согласились молиться за «победу русского оружия»²³.

По словам нобелевской лауреатки, председателя правления Центра гражданских свобод **Александры Матвийчук**, Российская Федерация рассматривает свободу религии как коллективную категорию:

*«Если да или да религиозная организация лояльно к русского власти или находится под ее особыми преференциями, то для верующих этого сообщества есть возможность реализовывать свое право на религиозную свободу, а если нет, то они испытывают преследований»*²⁴.

Другой причиной притеснений религиозной свободы с стороны оккупационной власти было использование украинского языка под время богослужений. Прежде всего это касалось общин Православной Церкви Украины и Украинской Греко-Католической Церкви, которые используют исключительно украинский язык под время литургии. Русский оккупационная администрация требовала и от протестантских пасторов нет использовать украинского во время богослужений. Украиноязычные религиозные деятели страдали от более частых и более строгих преследований с стороны представителей русского власти.

20 Читайте подробнее в доклады Института религиозной свободы 2022 года

«Русский наступление на религиозную свободу в Украине»: <https://irf.in.ua/p/96>

21 <https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection/>

22 Личное интервью №34

23 <https://bit.ly/48ar2ew>

24 <https://irs.in.ua/p/69>

Оккупационная администрация признавала экстремистскую религиозную литературу на украинском языке, а также изданную за границей, и запрещала его использование. Кроме того, русские военные целенаправленно уничтожали духовную литературу украинском языке в библиотеках духовных учебных заведений, на складах церквей и миссий. К примеру, в помещении Миссии Евразия в Ирпеня на Киевской области ²⁵ и в Таврическом христианском институте на Херсон ²⁶.

Тарас Кремень, Уполномоченный с защиты государственной языки, назначен Кабинетом министров Украины, отмечает:

«Системное внедрение со стороны оккупантов политики лингвоцида на оккупированных территориях да в районах ведение боевых действий – это преступное нарушение международного право, законов Украины, что имеет быть должным образом зафиксированное, расследуемое да представлено к суда. Виновны имеют быть установлены да наказанные» ²⁷.

Начиная полномасштабное вторжение, Кремль призвал к да называемых денацификации да десатанизации Украины, оправдывая свою вооруженную агрессию необходимостью защитить русскоязычное население и православную церковь. Однако на самом деле оккупационные власти вели жестокую ксенофобскую политику против украинского населения, искореняла все проявления украинской идентичности, уничтожала духовные святыни да исторические достопримечательности по всей Украине, вдаваясь к регулярных ракетных обстрелов всех регионов страны.

6.4. Установка тотального контроля над религиозной деятельностью

В начале апреля 2022 года российские войска окончательно покинули Киевщину, поскольку получили отпор от Вооруженных Сил Украины и не смогли быстро захватить украинский столицу, как планировали. Впоследствии русские подразделения были отвергнуты с Черниговщины и Сумской и большей части Харьковщины. Стало ясно, что российский блицкриг с восторг Украины провалился и война превращается на затяжной вооруженный конфликт. В это время русские военные комендатуры на оккупированных территориях начали вызывать местных священников и пасторов на так называемые беседы-знакомства, которые больше напоминали допросы.

«Вызывают, начинают спрашивать, а только что-то отвечаешь, сразу как заведены начинают говорить: "Мы о вас знаем все, вы ничего не скроете. Но нет бойтесь говорить. Мы здесь на время. Вы потом сами выберете себе руководство регионом» ²⁸.

В некоторые религиозные общины сотрудники российских спецслужб начали приходить на богослужение или ссылаь наблюдателей, какие были очень заметными среди остальных верующих, обычно посещавших церковь. Они не знали порядка литургии, не имели знакомых, а во время личного общения с ними сразу становилось понятно, что задачей этих наблюдателей был контроль над деятельностью ²⁹.

С лета 2022 года беседы-допросы стали привычной практикой, а любую деятельность церквей русские военные воспринимали как вызов их власти на подконтрольной территории Украины. Иногда допросы происходили в церковных зданиях, куда сотрудники русских спецслужб да оккупационной власти приходили обычно в сопровождении вооруженных

- 25 Свидетельство Дениса Горенкова для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/CCgbwdlDqck>
- 26 Свидетельство Валентина Синий для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/IXVCx0G57b0>
- 27 <https://bit.ly/3GE7vHF>
- 28 Личное интервью №5
- 29 Личное интервью №7

солдат. Иногда религиозных деятелей вызывали на «беседы» в военные комендатуры, что являлось дополнительным элементом психологического давления и устрашения. Целью этих частых допросов было выявление настроений среди местного населения и религиозных побуждений деятелей к коллаборационной деятельности на пользу оккупационной власти.

«На каждой встрече для знакомства начинали сначала спрашивать: Что вы за церковь? Кто вас организовал? Кому вы подчинены? Какая у вас структура? Когда понимают, что уже достаточно разогрели тебя, то начинают спрашивать: Сколько людей? какие настроения в людей? Как они относятся к новой власти?»»³⁰

Ввиду на то, что на оккупированных территориях фактически нет было обычной управленческой иерархии, каждая из структур – российские военные, разведка, служба безопасности (ФСБ), оккупационная администрация, немногочисленные коллаборанты с местной властью и т.д. – пыталась продемонстрировать свою власть в регионе и побуждала к сотрудничеству. К религиозным деятелям еженедельно могли приходиться новые люди, выдававшие себя за новые органы власти в регионе ³¹.

«Беседы агентов ФСБ всегда были в духе "батога и пряника". Сначала угрозы: "У вас не получится сохранить нейтралитет. Вы должны поддерживать нашу власть. Вы должны передавать _ _ л ю д е й о голосовать _ _ _ _ на референдум за Россию ". _ _ Затем _ _ сладкие обещания : "Если мы с вами найдем понимание, вам позволят собираться [на богослужение]"»³².

от некоторых церквей русские военные требовали предоставлять планы текущей деятельности: какие мероприятия будут проходить в течение недели, кто там будет ответственен, конспекты проповедей для будущего богослужения ³³. Российские военные могли запретить богослужение, если определенное запланированное мероприятие им не нравилось или доставляло хлопот. Да, в одном селе церкви запретили собираться, потому что кто-то ночью снял с дома деревенской советы русский флаг ³⁴.

Динамику отношений оккупационных властей с религиозными организациями в одном из регионов Украины можно увидеть на диаграмме:

33 Особисте інтерв'ю №26

34 Особисте інтерв'ю №17

- 30 Личное интервью №28
- 31 Свидетельство Александра Бабийчука для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/ryLcinUN0E4>
- 32 Личное интервью №8

-
- 33 Особисте інтерв'ю №26
 - 34 Особисте інтерв'ю №17

Здесь видим несколько фаз. Первая (февраль–апрель 2022 года) – на начала полномасштабного вторжения в Украину российские военные игнорировали религиозные общины как субъектов общественной жизни. Второй (май–октябрь 2022 года) – русские власти осознали, что церкви являются организованными и авторитетными общинами, и начала «беседы–допросы» с религиозными деятелями, угрожая им в случае отказа от сотрудничества. Третья (с ноября 2022 года) – после неудачных «бесед–допросов» русский оккупационная власть начинает отбирать церковные постройки.

Оставаясь под тотальным контролем российских оккупационных властей, украинские церкви продолжали деятельность в пределах своих возможностей да в соответствии к своего призвание. Однако даже в чисто религиозных обрядах российские власти стали видеть для себя опасность. Если весной 2022 года священники и пасторы в некоторых городах и селах могли организовывать общие молитвы верующих разных конфессий, то уже летом общие молитвенные собрания запрещали, а ответственных за их организацию служителей преследовали и арестовывали.

«Мы говорили россиянам: «Это же мирная молитва. Вы же россияне, вы же православные, вы не можете не понимать молитвы. Как же вы запрещаете нам молиться, когда здесь в нас все конфессии собираются? У нас многое отобрали. Оставьте хотя бы возможность собираться на молитвы». Россияне отвечали: "Мы понимаем, что вы здесь привыкли да молиться, но теперь не можно". Поэтому в течении 130 дней молитвы нас то военные разгоняли, так провокаторы с какими-то пьяничками пытались сделать из нас нарушителей порядка. Или, ниоткуда появившись, коммунисты потребовали прекратить религиозную агитацию Наши документы уже были в комендатуре. Угрожать стали уже нашим семьям. А потом начались аресты»³⁵.

Другим способом преследование непокорных религиозных деятелей, широко распространенным в самой России, есть своевольные обвинения в «экстремистской деятельности». Российское законодательство, в частности принят 2016 года «пакет Яровой», позволяет сфабриковать уголовное дело против любого человека с оппозиционными взглядами или обвинить любого религиозного деятеля в «экстремизм» или «незаконная миссионерская деятельность»³⁶. Учитывая это, сообщения русских медиа о очередное осуждение «экстремистов» с религиозного среды след воспринимать критически: нет как факт, а как свидетельство о репрессии.

«Во время допроса я спросил [русского] военного в маске. Я не знаю, кто он. Он не представлялся. Лицо его было в маске. Они называли друг друга за позывными. Но за тем, как к нему относились другие солдаты, я понял, что он здесь главный. Я спросил его: Почему вы закрываете нашу церковь? Ведь и у вас в России есть евангельские церкви?» на что он мне ответил: "Ты церкви – это временно! Будет только православная церковь! Мы начинаем наводить порядок здесь. А потом и там приведем!"»³⁷

Из-за Да есть стереотипное отношение русский власть применяла все больше более жесткие репрессии против религиозных меньшинств, то есть против всех неправославных религиозных сообществ. на оккупированных территориях была распространена практика своевольных арестов и похищение религиозных деятелей, содержание их в ужасных условиях в подвальных помещениях и жестоких пыток³⁸. Главной целью такого бесчеловечного поведение со священниками и пасторами было побуждение их к публичной поддержке русского власти на оккупированных территориях Украины да сотрудничества с ею ради обнаружение диссидентов, диверсантов да других участников подпольного

сопротивления.

35 Личное интервью №5

36 <https://missioneurasia.org/yarovaya-law-vs-religious-freedom/>

37 Личное интервью №28

38 Свидетельство о. Сергей Чудиновича для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/T5vaeQD43hw>

В то же время в медиа оккупационные власти распространяли ненависть к религиозным меньшинствам, навешивая ярлыки врагов народа, предателей, шпионов, опасных сектантов и экстремистов. Общины Свидетелей Иеговы сразу оказались вне закона, принимая во внимание на запрет этой религиозной организации в России по надуманным обвинениям в экстремизме. В некоторых регионах оккупационные власти провозглашали экстремистами евангельских христиан-баптистов, а также мусульманские общины крымских татар, прежде всего в Крыму ³⁹.

6.5. Увлечения молитвенных домов и полная запрет религиозной деятельности

Начиная с лета 2022 года, оккупационные власти на украинских территориях, захваченных после полномасштабного вторжения России, прибегла к открытым репрессиям против религиозных меньшинств. Российские военные начали совершать рейды в молитвенных домах, часто среди богослужений, во время которых проводили обыски, составляли списки присутствующих членов церкви, собирали их персональные и биометрические данные, которые использовали для последующей слежки ⁴⁰. После таких рейдов верующим запрещали вести любую деятельность в помещении их религиозной общины. В восторженных церковных сооружениях оккупационная власть спилила кресты и размещала свои управленческие институты ⁴¹, базы для русских военных ⁴², ячейки кремлевской политической партии «Единая Россия» ⁴³.

«Мы видели много зла, какое россияне наделали на оккупированных территориях. Но вся позор, вся гадость их идеологии русского мира» открылась, когда в здания одной с церковью они открыли "Министерство культуры Запорожской области". Есть "Министерство культуры" - во украденном и ограбленном церковном здании. Они спилили с этой церкви крест. До этого кресты в нас спилили только сатанисты да коммунисты» ⁴⁴.

Репрессии происходили как в городах, так и в небольших селениях, и были направлены против церквей всех деноминаций: приходов Православной Церкви Украины, церквей евангельского протестантского направления, католических и мусульманских сообществ. Исключением были только приходы Украинской Православной Церкви, аффилированной с Московским патриархатом, за условия, что их священники подтвердили свою лояльность к русской оккупационной власти. Только одиночные общины из числа религиозных меньшинств сохранили возможность собираться в своих молитвенных домах.

на начала волны репрессий закрытие церквей каждый раз оправдывали будто бы «экстремистской деятельностью» членов религиозной общины ⁴⁵. Однако после того, как в сентябре 2022 года Вооруженные Силы Украины нанесли российским войскам ощутимых потерь и освободили большую часть Харьковской области, закрытие и восторг храмов и молитвенных домов стало массовым явлением. В период осени-зимы 2022-го и весной 2023 почти все неправославные церкви на оккупированной территории были лишены право проводить богослужение ⁴⁶.

39 Читайте подробнее в доклады Института религиозной свободы 2022 года

«Русский наступление на религиозную свободу в Украине»: <https://irf.in.ua/p/96>

40 Свидетельство Михаила Брицина для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/8tHPoF2POLI>

41 <https://novosti.dn.ua/ru/news/288203-dnr-otkryla-svoy-zags-v-dome-kotoryy-otobrala-u-baptystskoy-cerkvy>

42 <https://bit.ly/3NiKn55>

- 43 https://risu.ua/rosijski-okupanti-prizupinili-diyalnist-spilnoti-menonitiv-v-molochansku_n133724
- 44 Личное интервью №30
- 45 Личное интервью №4
- 46 Личные интервью №№13, 21, 22

«Понятно, что оккупанты не могли терпеть украинских свободных церквей. оккупированной территории. Представьте ситуацию: в городе нет политических партий, нет общественных организаций, нет фабрик да бизнес-компаний с большими коллективами людей. В городе остались только церкви. Это организованы Люди, порядочные люди. Люди, которые знают друг друга, разделяют общие ценности, имеют опыт совместной работы в различных проектах, ресурсах и связях. Все это в глазах оккупационных войск выглядело угрозой»⁴⁷.

В ходе нашего исследования было проанализировано влияние российской агрессии на три основные конфессии в пределах одной области Украины, оккупированной русскими войсками. Состоянием на июнь 2023 года в первой конфессии с 20 религиозных общин действует только одна, в второй конфессии с 16 общин нет осталось ни одной, в третьей конфессии с 48 общин действуют четыре⁴⁸. В то же время, по данным издания «Верстка», на тот момент на оккупированных украинских территориях было зафиксировано не меньше как 109 фактов прекращения деятельности молитвенных домов и ограничение деятельности служителей по меньшей мере пяти конфессий⁴⁹.

«За свою историю наша церковь прошла много испытаний в прежнем СССР, особенно при сталинских репрессиях. Но Бог хранил церковь, и она продолжала служение. В субботу церковь собралась на вечернее богослужение. В это время в Дом молитвы зашли русские военные и заявили, что они здесь будут располагаться. Мы как могли пытались убедить их, что это церковь, дом Божий и этого делать нельзя. Но никакие уговоры на них не действовали. Их командир сказал, что в них других вариантов нет, и они будут размещаться. Некоторые солдаты говорили, что они православные, хотя честно признавался, что вообще впервые в жизни находится в церкви. Еще раньше в нашем поселке было восторженно да разграблено Дом молитвы евангельских христиан-баптистов. А еще раньше – Дом молитвы адвентистов седьмого дня да здание Свидетелей Иеговы»⁵⁰.

Кроме физического ограничение доступа верующих к их молитвенным домов, оккупационная власть конфисковала регистрационные документы относительно религиозной общины, документы о праве собственности на церковное здание и земельный участок, печати, бухгалтерские и другие документы, что делало невозможным ведение деятельности юридического лица. Также известны случаи отмены государственной регистрации или требования перерегистрировать религиозную общину согласно с русским законодательством, что не гарантировало сохранение статуса юридического лица⁵¹.

В таких условиях проводить религиозную деятельность на украинских территориях, подконтрольных России стало еще опаснее. Рискованно было проводить даже домашние собрания верующих, ведь после рейдов в церковные сооружения русские спецслужбы использовали собранные персональные данные членов церквей для дальнейшего слежка да организации облав в частных домах верующих⁵².

6.6. Преследование да депортация религиозных деятелей

Когда оказалось, что после захвата храмов или молитвенных домов религиозные деятели продолжают пастырскую деятельность в подполье, российская власть начала заставлять их уехать с оккупированной территории. К примеру, в октябре 2022 года

47 <https://www.youtube.com/watch?v=0wXzMmOdyBc>

- 48 Личные интервью №№2, 16, 17.
- 49 <https://verstka.media/kak-rossiyskaya-armiya-presleduet-sviaschennosluzhiteley-i-razrushayet-hramy>
- 50 Личное интервью №32
- 51 Читайте подробнее в доклады Института религиозной свободы 2018 года «Свобода вероисповедание подприцелом: русский террор на оккупированных территориях Восточной Украины»: <https://irf.in.ua/p/28>
- 52 Свидетельство Михаила Брицина для Института религиозной свободы: <https://youtu.be/8tHPoF2POLI>

священника Православной Церкви Украины депортировали за то, что он не признал сфальсифицированных результатов да называемого референдума за присоединение Запорожской области к Российской Федерации ⁵³.

«Как обвинение ему да и написали: в своих речах оправдывал "терроризм" да возражал результаты референдума о воссоединении с На русском Федерацией» ⁵⁴.

Русская власть путем угроз и насилия старалась сделать церкви инструментом для достижения своих политических целей, прежде всего для укрепления своей власти на оккупированных территориях Украины. Служителям одной из церквей в Запорожской области сказали:

«Мы закрываем вашу церковь, ибо ваши прихожане получили мало русских паспортов» ⁵⁵.

Многочисленные факты насилия над священниками и пасторами известны еще со времен аннексии Россией Крыма и оккупации части Донбасса и Луганщины 2014 ⁵⁶. Результаты нашего исследования свидетельствуют, что аресты касались неправославных священников и пасторов, которые не обязательно имели четкую проукраинскую позицию и были активными в общественной жизни. Оккупационная власть арестовывала скорее тех религиозных деятелей, которых на основании сплетен или доносов местных коллаборантов подозревали в наличии связей с международными организациями (в том числе ОБСЕ), религиозными центрами в Киеве или западных странах (к примеру, в мормонов, Свидетелей Иеговы, адвентистов и т.п. – в США), местным бизнесом или вооруженным сопротивлением украинского подполье. Нет имея доказанных фактов, большинство арестованных священников и пасторов через некоторое время (несколько дней, недель или месяцев) все же отпускали, но приказывали им уехать за пределы оккупированной территории под страхом заключения или расстрел.

«Когда [русские военные] заехали в двор нашей церкви, я где-то в души понял, что это не просто "поговорить". Они проводили обыски много часов. Чувствовалось, что они были очень злыми. И я понимал, что скоро они не отстанут. Спросил их: "Бить будете?" [Русские военные] забрали документы на церковное здание, на авто, посадили в автобус и увезли. Остановились на последнем [русском] блокпосте. Что-то зачитали мне типа нежелательно лицо, препятствование деятельности социальным службам, выдворяется с территории Российской Федерации". Сказали идти по дороге. Ночь. Где там мины поставлены – неизвестно. Никаких предупреждений, что я еду через линию столкновения, не давали. Иду и молюсь, чтобы хоть свои [украинские военные] случайно не застрелили» ⁵⁷.

Институт изучения войны (ISW) в апреле 2023 года сообщил, что после полномасштабного вторжения в Украину российская власть убила или захватила минимум 29 священнослужителей или религиозных лидеров. Или случаи религиозных репрессий не являются единичными инцидентами, а скорее целенаправленной частью кампании по систематическому искоренению «нежелательных» на оккупированных территориях религиозных организаций да продвижение Московского патриархата ⁵⁸.

⁵³ <https://zprz.city/news/view/u-zaporizkij-oblasti-rosiyani-vignali-z-domu-svyashhennika>

⁵⁴ Личное интервью №9

⁵⁵ Личное интервью №16

- 56 Читайте подробнее в доклады 2015 года «Когда Бог становится оружием»: <https://lockedfaith.org/en/p/12>
- 57 Личное интервью №34
- 58 <https://understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-april-9-2023>

В исследовании «Верстки» относительно религиозных репрессий от начала полномасштабного вторжения России упомянуто о 43 факты целенаправленных преследований священнослужителей:

«В результате [этих преследований] в 18 случаях служители были вынуждены бежать из города, уходить в подполье или совсем прекращать деятельность. В 12 случаях их принудительно выдворяли. Еще у восьми священнослужителей брали в плен, а у пяти – убивали»⁵⁹.

Давление на священников оказывали через их семьи, детей и близких. Известно о факте, когда русские похитили сына священника и держали его неделями в камере, чтобы поступать давление на религиозную деятельность его отца – служителя церкви⁶⁰.

Когда не хватало фактов, чтобы обвинить священников и пасторов, оккупационная власть устраивала откровенные провокации. Служителям церкви подбрасывали оружие, компрометируемые материалы, обвиняя в террористической деятельности⁶¹. До такого рода провокаций русский власть удавалось еще с времен оккупации Донецкой да Луганской областей 2014 года. Да, одному с пасторов подбросили благодарность будто бы от Вооруженных Сил Украины да литературу будто бы с подписями от украинских военных. Таких сфальсифицированных «доказательств» было достаточно, чтобы священников и членов их семей арестовывали и подвергали жестоким пыткам.

«Сына моего знакомого взяли в плен. Били, пытали током. Затем отпустили. Часть тела перекосилась. Когда он вернулся домой, отец сразу его даже нет узнал. Подумал, что какой-то бездомный в дворе стоит»⁶².

Большинство служителей проводили под арестом от нескольких дней до нескольких месяцев. Да, 21 сентября 2022 года в Мариуполь русские солдаты в масках похитили баптистского пастора Леонида Пономарева и его жену Татьяну после того, как они отказались открыть церковь для проведения фейкового «референдума» о присоединении Донецкой области к Российской Федерации. Российская оккупационная власти заявили, что пара якобы была причастна к «экстремистской деятельности», и устроила обыск в церкви. После этого они опечатали здание церкви, чтобы предотвратить проведение богослужений в будущем. Пастора отпустили на свободу за месяц, уже после сфальсифицированного «референдума»⁶³.

В то же время известно, что два священники Бердянской приходы Украинский Греко-Католической Церкви, иеромонах **Иван Левицкий** и о. **Богдан Гелета**, находятся в российском плену больше года – с ноября 2022 года⁶⁴. Кроме того, 16 мая В 2023 году на подконтрольной России территории скрывается священнослужитель Украинской Православной Церкви Константин Максимов. Он уехал с оккупированного Токмак Запорожской области с волонтерской гуманитарной миссией через оккупированный Крым, где связь с им исчез и до сих пор нет восстановился⁶⁵.

Российские власти грубо нарушают нормы международного гуманитарного права, что обязывают сторону вооруженного конфликта в случае взятие в плен или ареста человека относиться к нее гуманно. Ба больше, к священников международное гуманитарное право требует лучшего отношение, нож особая уважение да защита, поскольку они имеют

⁵⁹ <https://verstka.media/kak-rossiyskaya-armiya-presleduet-sviaschennosluzhiteley-i-razrushaet-hramy>

⁶⁰ Личное интервью №7

- 61 <https://bit.ly/40lSB1L>
- 62 <https://bit.ly/3QIFg4Z>
- 63 <https://www.uscirf.gov/religious-prisoners-conscience/forb-victims-database/leonid-ponomaryov>
- 64 https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2867
- 65 <https://ccl.org.ua/en/voices/kostiantyn-maksymov/>

получать поддержку, чтобы беспрепятственно продолжать свою пастырскую деятельность и выполнять религиозные обряды даже в условиях оккупации ⁶⁶.

Частыми же являются случаи пыток, которых украинские религиозные деятели разных конфессий испытывают в русском плену. Им угрожают расправой ⁶⁷, унижением ⁶⁸, их лишают пищи и доступа к туалета, их родным не говорят, где удерживают арестованных ⁶⁹. Среди самых жестоких пыток, какие поступали русские военные относительно религиозных деятелей, – имитация расстрела, угрозы изнасилованием, пытки электрическими разрядами, многочасовые групповые избиение и т.д.) ⁷⁰.

«На допросах меня ставили на растяжки: ставили на шпагат и при этом двое русских военных растягивали меня. Один одну ногу и руку заламывал, другой – вторую руку и ногу, головой в стены. Позади третий с них бил по почках, по голове и электрошокером. под время преломление руки, когда я уже на коленях стоял, иглу запихивали под ноготь и говорили: "Ты нам расскажешь, ты нам признаешься" и Далее пытали.Пытать россияне научились» ⁷¹.

От разных конфессий постоянно поступают новые данные о фактах издевательств, унижений, пытки, которые испытывают священники, пасторы и другие религиозные деятели на украинских территориях, контролируемых Россией. Пока можно утверждать, что репрессии в отношении религиозных деятелей со стороны российской оккупационной власти становятся все более жестокими и более системными. Опасность для служителей церквей на оккупированных территориях растет.

66 https://www.icrc.org/ru/download/file/53471/4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf

67 Личное интервью №30

68 Личное интервью №33

69 Личное интервью №5

70 Смотрите свидетельство о. Сергей Чудиновича: <https://youtu.be/T5vaeQD43hw>, свидетельство Олега Бондаренко: <https://youtu.be/lzxRAO6rCuE> и свидетельство имама Рустема Асамова:

- <https://youtu.be/SPBeKYh9dM4> , записаны Институтом религиозной свободы
- 71 Свидетельство о .Василия Выр о з у б а для Институт _ _ _ _ р е лигиозной свободы : _ [h t t p s : // y o u t u . b e / h A W 9 d K e d C s _](https://youtu.be/hAW9dKedCs_)

7. Ключевые выводы

Российское полномасштабное вторжение в Украину, начатое 24 февраля 2022 года, значительно ухудшилось положение церквей да других религиозных общин. Массовые атаки ракетами и дронами-камикадзе на гражданский инфраструктуру, какие Россия регулярно осуществляет до сих пор, повлекли за собой разрушение да повреждение сотен религиозных сооружений по всей Украине. Особенно сложно положение верующих в тех регионах, которые Россия оккупировала в первые недели вторжения и контролирует по сей день. Почти все религиозные общины столкнулись с репрессивной религиозной политикой, которую Кремль проводит не только в самой России, а и распространяет на подконтрольные регионы Украины.

В результате полномасштабного вторжения русские войска смогли оккупировать большую часть Донецкой да Луганской областей, сохраняя контроль над полуостровом Крым, восторженным 2014 года. До того же русский оккупационная власть отныне распространилась на часть Херсонской да Запорожской областей. вместе с русскими военными в эти регионы пришел гуманитарный кризис, который в первые месяцы пытались преодолеть местные религиозные сообщества разных конфессий. Они стали гуманитарными хабами, где местные жители могли получать критически важную помощь, необходимую для выживания.

Российские военные не ждали такого высокого уровня самоорганизации, взаимодействия и социальной активности, проявившейся религиозными сообществами Украины. В этом они увидели угрозу своей власти. Они пытались соответствовать пропагандистскому оскорблению «освободителей» да монополизировать поставку гуманитарной помощи. Однако из-за этого гуманитарная ситуация в оккупированных регионах только усугублялась. Церковные волонтеры также помогали эвакуировать местное население на территорию, подконтрольную правительству Украины. Однако и эту деятельность впоследствии было запрещено, поскольку уменьшение количества жителей свидетельствовало о плохих бытовых и социальных условиях на территориях, контролируемых Россией.

Впоследствии оккупационные администрации осознали авторитет и социальную значимость религиозных общин, которые в Украине действовали как независимые субъекты гражданского общества. Местных религиозных лидеров принуждали к сотрудничеству путем устных бесед и угроз. Впоследствии русские военные удались к публичных репрессий почти всех религиозных общин, кроме православных общин, перешедших в подчинение Российского Православной Церкви.

Ксенофобская идеология «русского мира» начала воплощаться крайне жестоко. Оккупационные администрации с особой ненавистью искореняли проявления украинского идентичности, боровшиеся с любыми формами оппозиции, стремившиеся покорить или прекратить деятельность религиозных меньшинств. Доходило к физическому уничтожению священников, пасторов, имамов и других религиозных деятелей, которых российские военные своевольно арестовывали, похищали да подвергали самым болезненным пыткам.

формальным оправданием этой жестокости были надуманные обвинения в «экстремистской деятельности», распространенные в самой России после принятия законодательных перемен «пакета Яровой». священников, которых не удалось запугать и побуждать к сотрудничеству, представители российских властей принудительно депортировали за пределы оккупированной территории.

Оккупационная власть проводит рейды в местах собраний верующих, собирает их персональные да биометрические данные, грабит молитвенные дома и переоборудовывает их под свои управленческие институты или военные базы. В то же время неправославным религиозным сообществам запрещено проводить публичные молитвенные собрания и арендовать помещения

для своей религиозной деятельности. Собранные данные членов «неугодных» религиозных сообществ используют для слежки за ними и последующих рейдов по адресу их проживания.

Религиозная деятельность на украинских территориях, подконтрольных России, стала крайне опасна даже в частных помещениях. Преследования и репрессии в отношении священнослужителей носят системный характер и тенденцию к усилению. Религиозных деятелей, которые не сбежали от преследований, и дальше принуждают к сотрудничеству с оккупационной властью, шантажируют конфискацией церковных построек, угрожают насилием относительно них и членов их семей. Фактов применения методов психологического и физического насилия все больше увеличивается.

на оккупированных Россией территориях – много уникальных исторических объектов религиозного наследия Украины. Многочисленные факты жестокой расправы с религиозными меньшинствами, пренебрежение к свободе вероисповедания и правам человека в целом, шовинистические заявления о предпочтении Московского Православия над другими конфессиями дают змогу прийти к выводу, что российская оккупационная власть не может и не желает сохранить и защитить украинское историческое наследие для будущих поколений.

8. Рекомендации

Для реагирования на произвол русской власти на оккупированных территориях Украины следует принять действенные меры, направленные на прекращение притеснений религиозных меньшинств, притяжение к ответственности виновных человек и предоставление помощи религиозным сообществам, которые находятся в ситуации выживания. Прежде всего рекомендуем такие действия:

1. Усилить усилия международного сообщества относительно притяжения к ответственности руководства Российской Федерации, представителей оккупационных администраций и непосредственных исполнителей за военные преступления, совершенные против религиозных деятелей, и систематические притеснения религиозных меньшинств на украинских территориях, контролируемых русскими войсками.
2. Правительствам демократических государств следует наложить персональные санкции на представителей российской оккупационной власти, виновных в систематических преследованиях и военных преступлениях по религиозному признаку на территории Украины, а также на российских религиозных деятелей и журналистов, принимающих участие в русской агрессии против Украины, оправдывая войну и разжигая ненависть против украинцев и религиозных меньшинств.
3. Объединить усилия международного сообщества, включая лидеров мировых религий, для возвращения из русского плена украинских религиозных деятелей, в том числе греко-католических священников Ивана Левицкого и Богдана Гелеты, православного священника Константина Максимова и других заключенных совести.
4. >> Далее документирование русских военных преступлений в религиозной сфере таким образом, чтобы обеспечить тем, кто

согласился давать свидетельство, защита их личной жизни, безопасности для них и членов их семей. Это особенно касается религиозных деятелей с оккупированных территорий Россией, где в отдельных случаях уместно введение государственной программы защиты свидетелей.

5. Критически относиться к заявлениям русских пропагандистских медиа о будто бы «притеснения православных верующих в Украине» с обзора на использование Кремлем религии как инструмента для оправдания и усиления агрессии против Украины, а также на преобразование Русской Православной Церкви и некоторых других российских религиозных объединений на рупоры пропаганды войны, ненависти да геноцида против украинцев.
6. >> Далее и расширить гуманитарную, правовую, психологическую, информационную да другую поддержку церквей, религиозных организаций и миссий в Украине, какие поддерживают связи да предоставляют практическую помощь верующим и религиозным общинам на территориях, оккупированных русскими войсками.
7. Поддержать разработку и внедрение программ реабилитации тех, кто подвергся пыткам, издевательствам, бесчеловечному обращению, находясь в русском плену. Присоединить к разработке этих программ международные организации с лучшими практиками да опытом. Распространить или программы на членов семей потерпевших.
8. Проводить адвокационные мероприятия, направлены на возвращение религиозным общинам Украины всех зданий и имущества, конфискованных на русском оккупационной властью. Предоставить методологическую да другую помощь религиозным общинам для расчета и документирование нанесенной материальной вреда.
9. Совершенствовать правовые акты относительно фиксирование повреждений и разрушений религиозных сооружений, а также механизмов возмещения стоимости восстановление религиозных сооружений, в том числе за счет репараций от Российской Федерации.
10. Разработать действенные механизмы восстановления документации религиозных общин, потерянной в результате военных действий или изъятой представителями оккупационной власти, для обновление имущественных прав религиозных общин.
11. Расширить осведомленность священнослужителей и верующих о их прав и свобод, механизмов их защиты, источников правовой информации, возможного партнерства в области правозащиты. Инициировать создание учебных программ разных уровней для церковного да светского среды с этой тематики.
12. Усилить международный давление, в частности с стороны ЮНЕСКО, на Русскую Федерацию относительно необходимости придерживаться требований сохранения да защиты исторической, культурной да религиозной наследия Украины на территориях, контролируемых русскими войсками. Принять меры для возвращение в Украину всех вывезенных с оккупированных территорий культурных ценностей, восстановления разрушенных объектов исторической, культурной да религиозной наследия, возмещение убытков, нанесенных русским вторжением в Украина.

Чтобы быть в курсе тенденций развития религиозной свободы и прав человека в Евразийском регионе или сотрудничать и поддерживать стратегические инициативы Миссии «Евразия» в сфере служения, свяжитесь с Миссией Евразия по электронной почте по адресу: info@missioneurasia.org или посетите вебсайт: MissionEurasia.org

